

МИРЈАНА ПРОШИЋ-ДВОРНИЋ

Универзитет Нортвуд

Мидланд, Мичиген, САД

dvornicm@northwood.edu

<https://orcid.org/0009-0009-2835-5640>

Тријажа имиграната на Златним вратима Обећане земље: острво Елис

У периоду од 1892. до 1954. године, на маленом острву Елис, у њујоршкој луци, где се реке Хадсон и Ист Ривер сусрећу са Атлантским океаном, у непосредној близини Кипа слободе, под окриљем Федералне владе, радио је центар за прихватање и процесуирање имиграната, који су, посебно до Првог светског рата, стизали у великом броју у САД. Доминирали су досељеници пореклом из источне и јужне Европе, с надом у бољи живот од оног који су остављали у својим завичајима. Били су то сиромашни, напаћени, уморни и често прогнани људи разних националности, који су пут преко океана провели у нехуманим условима потпалубља, јер нису могли да приуште бољи смештај. Процес примања, пресудан за судбину имиграната, испричан кроз историју центра и судбине досељеника, али и запослених, одражавао је стање америчког друштва у том периоду: опречне ставове о имиграцији изражене кроз дебате политичара, стручњака и припадника академске заједнице, мишљења пословних кругова и радничких унија у настајању, написе слободне штампе и јавно мњење, у највећој мери манипулисано од стране група заинтересованих за сопствену добробит, доношење законских прописа и њихову имплементацију. Све то одређивало је будућност дошљака: да ли ће проћи кроз Златна врата у Обећану земљу или ће бити депортовани са Острва суза назад у земљу порекла? Ко се сматра подобним за усељавање у Америку, а ко нежељеним и опасним, те је због тога одбијен? Са становишта имиграната, путовање и боравак на Елису представљали су лимиалну фазу овог пресудног обреда прелаза у њиховим животима, а процењује се да преко 25%, па чак и до 40% данашњих Американаца води порекло од дванаест милиона досељеника који су прошли кроз острво Елис.

Кључне речи: имиграција у САД у касном 19. и раном 20. веку, острво Елис, имиграциона политика, тријажа подобних и неподобних имиграната, интеграција или депортација

Triage of the Immigrants at the Golden Gate of the Promised Land: Ellis Island

Between 1892 and 1954, a center for the reception and processing of immigrants, who, especially until the First World War, arrived in large numbers to the USA, was established, under the auspices of the Federal Government. It was located on the tiny Ellis Island, in New York Harbor, where the Hudson and East Rivers meet the Atlantic Ocean, in the immediate vicinity of the Statue of Liberty. Immigrants from Eastern and Southern Europe dominated, hoping for a better life than the one they had left behind in their homelands. They were poor, anguished, exhausted and often exiled people of various nationalities, who had additionally suffered inhumane conditions as steerage passengers during the ocean crossing since they could not afford better accommodation. The triage process they were subjected to, crucial for their fate, told through the history of the center and of immigrants, but also of employees, reflected the state of American society in that period: conflicting views on immigration expressed through debates by politicians, experts and members of the academic community, opinions of business circles and the emerging labor unions, writings of the free press and the public opinion, greatly manipulated by groups interested in their own welfare, the passing of legal regulations and their implementation. All this determined the future of the newcomers: would they pass through the Golden Gate to the Promised Land, or would they be deported from the Isle of Tears back to their country of origin? Who was considered eligible to be accepted to the American society, and who was deemed undesirable and even dangerous and therefore rejected? From the immigrants' point of view, the overseas trip to America and the stay on Ellis Island represented a liminal phase of this crucial rite of passage in their lives, and it is estimated that over 25% and even up to 40% of today's Americans are the descended of the twelve million settlers who passed through the center during that period.

Key words: immigration to the USA in the late 19th and early 20th century, Ellis Island, immigration policy, triage of eligible and ineligible immigrants, integration or deportation

ПРОЛОГ

Мада сам, и сама мигрант од 1994. године, током последњих тридесет година често боравила у Њујорку, никада до лета 2023. нисам посетила Кип слободе и острво Елис, иако и једно и друго спадају у највеће знаменитости ове метрополе. Можда зато што су то две „обавезне“ туристичке тачке, а ја себе нисам доживљавала као туристу; можда зато што су моја интересовања била далеко више окренута ка музејима уметности, галеријама, позориштима и самом граду; можда зато што нисам била спремна да се суочим са судбином својих далеких претходника чије муке ја нисам делила; можда и зато што нисам хтела да се суочим са проблемом имиграције из прве руке. А можда и све то заједно. Међутим, мој став се радикално променио последњих година, од како је проблем усељавања и одвајања жељених од нежељених досељеника поново снажно политизован и натопљен нативистичким вредновањима и често незамисливо нехуманим односом према њима, и овде, у САД, и на другим местима у свету. Све то захтевало је ангажман и објашњења. С обзиром на то да се мој приступ истраживању најчешће заснива на тражењу корена и праћењу процеса посматраних феномена, и овом приликом сам се вратила на крај 19. и почетак 20. века, у време највећег таласа досељавања Европљана у историји Сједињених Америчких Држава. У жељи да што боље разумем велику историју мајушног Елиса, на острво сам стигла добро припремљена сакупивши и прочитавши сву важнију литературу и друге изворе, као што су до сада објављена изузетно богата писана и сликана документација која се чува у Музеју националне имиграције, Архиву и Посебним колекцијама Имиграционе станице¹ на Елису (као и у владиним архивима у Вашингтону). Драгоцене податке сам такође сазнала из великог броја интернет извора. Дакле, биле су ми познате многе историјске чињенице, хронологија збивања, опсег и комплексност проблема које сам процесуирала на рационалан, „етски“, објективан начин, лишен ду-

¹ Музеји и архиви на оба острва под управом Службе националних паркова садрже преко милион докумената и архивских извора, укључујући монографије, рукописе, ретке књиге, владине извештаје, снимке усмених историја, архитектонске планове, колекције негатива и фотографија имиграната и процеса „тријаже“ од оснивања до двадесетих година прошлог века, посебно снимке Аугустуса Шермана (Главни администратор на острву, 1895–1925) и Џона Вебера (Први комесар Имиграционог центра на Елису, 1890–1893), документацију о рестаурацији објеката на Острву итд. (в. Moreno 2004).

боких емоција.² Веровала сам да ће слично бити и са новим искуствима. Тако је и било приликом обиласка Кипа слободе и тамошњег музеја, али се све веома брзо променило након пристајања туристичког брода, истог типа као они који су превозили имигранте из прекоокеанских бродова, као и армију запослених, ујутру пре почетка смене и увече по њеном завршетку, на истом месту, на молу испред центра на Елису. У том тренутку се све преокренуло: почела сам да доживљавам све око себе као да сам једна од дошљакиња тог давног времена која лично пролази кроз процедуру тријаже под условима који су тада владали.

Померање у емску раван изазвао је већ спољашњи амбијент, архитектура главне пријемне зграде, низ грађевина Опште болнице с друге стране канала између Острва Један и Два, а то се уласком у центар само још више појачало захваљујући изванредним изложбеним реконструкцијама (пре свега, на самом улазу у хол за остављање пртљага) од експоната које су музејима поклањали или сами досељеници или њихови потомци, допуњених мапама, фотографијама путника, писаним изводима њихових коментара, живим причама на аудио-водичима³ и сећањима на све већ виђене стотине слика у

² Исцрпан списак релевантне литературе о острву Елис до 2004. године, на енглеском језику, наведен је у Могено 2004, 305–307. Ту су такође набројана с кратким анотацијама одељења острвских музеја са врстом документације коју садрже (Могено 2004, 2–4, 73–75). Још детаљнија библиографија скоријег датума из 2016. године наведена је на интернет сајту National Park Service 2016. Књиге Барија Морена, библиотекара и историчара Музеја имиграције на острву Елис и Кипу слободе, веома прецизним и исцрпним подацима откривају историју Елиса: имиграната, болесника, али и запослених који су на њему боравили, највише помоћу фотографија и детаљних описа околности под којима су сликане. Његова *Енциклопедија Острва Елис* (2004) незаобилазно је дело, као и веома исцрпна студија професора историје и дописника угледних дневних листова (*The New York Times*, *The Wall Street Journal* и *The Washington Post*) Винсента Каната (Cannato 2010) која не третира само историју пријемних центара у Њујорку, него и историју политичких борби, закона и административних уредби које су обликовале имиграциону идеологију и администрацију у периоду од половине 19. до половине 20. века. Malgorzata Szejnert (2022), ауторка једне од најкомплетнијих студија о Елису написане изван Америке, на пољском језику, истиче да је била изненађена да у библиотекама у Пољској, за разлику од обимне литературе на енглеском језику у Британији и Америци, није могла да пронађе ни један наслов посвећен том имиграционом центру, било да се радило о оригиналним делима или њиховим преводима.

³ Навешћу пример само једног снимка, јер се односи на иначе ретко помињану групу: Србе из Србије. Снимак је направљен током интервјуа ћерке једног од тројице имиграната који су заједно допутовали у Њујорк после Првог светског рата, али пре рестриктивног закона из 1924. године. У то време су досељеници мора-

публикацијама и на интернету. Рационалној фактографији су се придружила сећања људи „од крви и меса“ забележена у личним документима, писмима, дневницима, мемоарима, романима или романизованим историјама,⁴ представљена и у разговорима са веома добро припремљеним кустосима, водичима и чуварима паркова (park rangers), и у изванредним високо оцењеним и награђиваним документарним филмовима који комбинују аутентичне фотографије, посебно из периода од 1892. до 1924. године, надсинхронизоване нарацијама досељеника и запослених, снимљених током дугих, добро замишљених и изведених интервјуа које су водили историчари и други кустоси музеја.⁵

Све то допуњено је класичним етнографским методама, посматрањем са учествовањем, релаксираним, неструктурираним разговорима, белешкама (field and head notes), стотинама снимљених фотографија. Резултат је био интеграција наученог, виђеног и доживљеног, с циљем да се што тачније оживи дух времена и људи чија се судбина баш ту решавала. Од не мањег значаја је било моје лично искуство дошљакиње која је, као и они, пореклом из ниже вредноване, источне, „Друге Европе“. Све то ми је помогло да се пренесем у стање у којем сам могла да осетим присуство дошљака, мирисе и укусе времена (cf. Burke 1987, о снази историјске имагинације и способности за реконструкцију нијанси неопипљиве прошлости) и да са њима делим блискост, емпатију и интерсубјективизацију у комуникацији са траговима њиховог боравка. Њихова лица, држање, погледи пуни страха, анксиозности, али и наде, откривали су више него милион речи. Скоро да сам их и физички осећала, као што неки посе-

ли да имају по 20 долара при уласку у земљу што је била гаранција да ће моћи да покривају нужне трошкове док се не сместе и пронађу посао. За ову тројицу „сналажљивих“ дошљака је било важно да буду заједно у реду, један иза другог да би се њихов план успешно реализовао, јер су заједно имали укупно 20 долара. Зато, када је први дошљак успешно прошао контролу показавши имиграционом официру новчаницу како су прописи захтевали, он ју је ставио у задњи џеп својих панталона, одакле ју је дошљак иза њега неприметно извукао и затим показао ту исту новчаницу да би и он успешно прошао процедуру. И он је после показивања исту новчаницу ставио у задњи џеп својих панталона да би је трећи дошљак одатле извукао и поновио целу „операцију“ још једанпут!... Сналажљивост, мада не сасвим морално чиста, била је веома важна компонента успешног прелазења процедуре.

⁴ На пример, Margeret Daly, болничарка која је на Острву радила преко 30 година, почев од 1902. године, Carol Lamata, Hether Webb (све наведено у литератури).

⁵ Документарни филмови (DVD или интернет верзије) наведени су у литератури.

тиоци болнице тврде да су регистровали присуство добронамерних душа преминулих пацијената, жељних да потврде своје некадашње физичко присуство и захвалност за пружену негу.

КОНТРАСТ СИМБОЛА: ОСТРВО ЛИБЕРТИ

Већ је само путовање на острва Либерти (до 1956. познато као Бедлоу) на коме је Кип слободе, и Елис на коме је комплекс некадашњег имиграционог центра, у бродићу препуном радозналих и усхићених туриста, оставило веома снажан утисак на мене и као антрополога и као мигранта.⁶ Питала сам се колико је путника из потпалубља могло да се пробије до палуба и ужива у призору панорама градова и величанствене *Lady Liberty*,⁷ Мајке изгнаника, и симбола просвећености и слободе. С поносно уздигнутом бакљом, она у сонету Еме Лазарус *Нови Колос*, непомичним уснама гарантује

⁶ У антропологији се углавном користи поједностављена класификација „људи у покрету“ за: *мигранте*, особе које привремено одлазе, због посла, студирања, лечења или неког другог разлога у место које није њихово стално пребивалиште; *имигранте*, особе које се перманентно насељавају у некој другој земљи; *избеглице*, особе које су принуђене због политичког насиља, рата или природних разарања да се населе, обично легално у некој другој земљи; и *прогнанике*, особе којима власти у сопственим земљама ускраћују право даљег боравка. За детаљније класификације које узимају у обзир разне параметре, видети нпр: Kumar & Moledina 2017.

⁷ Кип слободе био је поклон Француске у знак пријатељства између две земље рођеног у револуцијама посвећеним идејама демократије и слободе. Дар је постављен у част стогодишњице америчке независности, а био је и израз признања Америци за остварене дубоке промене у друштву: аболиција ропства и стварање сифражетског покрета, обоје значајно за већу једнакост и праведност. Скулптор, Фредерик Огист Бартолди (Frédéric Auguste Bartholdi), укомпоновао је те идеје у неокласичну скулптуру високу 46 метара, уздигнуту на постоље висине 47 метара, тако да од земље до врха бакље укупно достиже 93 метра. Величина колоса захтевала је посебну врсту градње која би одолевала ветровима и флукуацијама температуре, али која би била лакша него да је реализована у камену, мермеру или бронзи. Зато је Кип слободе не само симболични израз идеје исказан у уметничкој форми, већ је представљао и последњу реч технике, инжењерских и индустријских достигнућа с краја 19. века. Преко 60 француских металских мајстора применило је древни процес познат као *repoussé*, који се састојао од искуцавања танких бакарних плоча у жељени облик и њиховог постављања преко унутрашњег троструког, јаког али флексибилног оквира од кованог гвожђа. Сам Густав Ајфел пројектовао је и конструисао тај генијални „костур“. Кип је направљен у Француској, потом растављен у делове и транспортован преко океана до њујоршке луке где је 1886. године постављен на ново изграђено постоље, дело познатог америчког Веах Артс архитекте, Ричарда Мориса Ханта (Richard Morris Hunt). Године 1924. проглашен је за Национални споменик (видети сајт National Park Service 2024).

свим прогнаним, напаћеним бескућницима који су допловили до њених лука, сигурност и добродошлицу у Обећану земљу.⁸ Шетња Острвом, улажење у статуу и посета музеју испуњавају посетиоце позитивним емоцијама. Слобода, сигурност, демократија, неограничене прилике за напредак, успех и срећу постају опипљиво могући, како за индивидуе, тако и за групе имиграната жељне да изграде бољи живот за себе и своје, али и да покажу да су способни да дају свој креативни допринос развоју Америке. Од почетка симбол позитивних вредности, Кип слободе био је и остао пажљиво негована материјализована идеја америчког сна (сл. 1). Путници, судећи према снимљеним сећањима, који су успели да се пробију и заузму добро место на палуби, доживљавали су прво виђење Кипа слободе као и панораму Њујорка веома емотивно. Један путник кроз сузе изриче да је пред тим фантастичним приказом мислио да је стигао у рај.⁹ То је сасвим очекивана реакција после више недеља проведених у потпалубљу у претрпаним просторијама са импровизованим лежајима на два спрата и са минималним простором између спратова. Хигијенски услови су били веома лоши, без довољно тоалета и других минималних услова за личну хигијену, за лечење болесних и за нормалну исхрану. Поред тога путници су

⁸ “[...] A mighty woman with a torch, whose flame
Is the imprisoned lightning, and her name,
Mother of Exiles. From her beacon-hand
Glow world-wide welcome; her mild eyes command
The air-bridged harbor that twin cities frame.

‘Keep, ancient lands, your storied pomp!’ cries she
With silent lips. Give me your tired, your poor,
Your huddled masses yearning to breathe free;
The wretched refuse of your teeming shore,
Send these, the homeless, tempest-tossed to me
I lift my lamp beside the golden door!”

Emma Lazarus, *The New Colossus*, 1883. године.

Сонет је написан за потребе сакупљања прилога за изградњу постоља за споменик. Бронзана плоча са угравираним текстом постављена је 1903. године на унутрашњи зид постоља чиме је постала „званична незванична“ добродошлица свим досељеницима у Америку. Ема Лазарус је помагала јеврејске избеглице које су пристизале у великом броју бежећи од руских погрома у анектираним деловима Литваније и Пољске. Сонет је пун контраста између Старог и Новог света, Европе притиснуте теретом историје и Америке, нове земље слободе и нових почетака, вирилног Колоса са Родоса и мајчинске, топле Слободе (*The New Colossus* 2024).

⁹ Guggenheim 1989. (документарни филм).

проживљавали трауме исељавања и бринули због неизвесности да ли ће бити пуштени у Америку или враћени у земљу порекла, поново у нехуманим условима путовања у трећој класи прекоокеанског пароброда. Обећана земља била је надохват руке, а ипак, још увек, и можда заувек, и тако далеко.

ОСТРВО ЕЛИС

Пловидба се од Кипа слободе наставила према острву Елис где брод пристаје код главне зграде највећег и најзначајнијег имиграционог центра у време највећих таласа имиграције са Истока, далеко највише из Европе, али и са Блиског истока и са Карипских острва, у периоду од почетка рада 1892. па до његовог затварања 1954. године.¹⁰ Зграда центра се налази на Острву Један¹¹ (сл. 2, 3). Подигнута је на месту претходне, која је изгорела у пожару¹² и почела је да прима путнике 1900. године. Архитекти Боринг и Тилтон (Viliam A. Boring, Edvard L. Tilton), школовани на *École des Beaux-Arts* у Паризу, пројектовали су нову зграду, конструисану од камена, бетона и цигле преко челичне арматуре, у стилу обновљене француске ренесансе краја 19. века. Зграда зато подсећа на европске железничке станице тог периода (сл. 4). Непогрешиво амерички идентитет

¹⁰ Вода око ова два острва је веома плитка, тако да ту прекоокеански бродови нису могли да пристану. Зато су они одлазили на докове пристаништа у Њујорку, Бруклину и Хабокену (Њу Џерси), а потом су путници превожени бродићима на Елис (Moreno 2003, 7–8; Cannato 2010, 59).

¹¹ Данашњи Елис комплекс се састоји од једног природног (Острво Један) и два антропогенетска острва (Острво Два, изграђено 1898. и Острво Три, 1905–1906. године) која су постепено додавана и спајана како су потребе центра расле, увећавајући његову укупну површину од око 13.000 до преко 100.000 m² (од 3,3 до 27,56 јутара). Материјал за изградњу острва и попуњавање канала између Острва Два и Три делимично је потекао од ископавања тунела за подземну железницу дуж Лексингтон авеније на Менхетну (Moreno 2003, 15). Оригиналано Острво Један, звано *Kioshk* (Острво Галеба), припадало је племену *Lenni Lenape* (Прави људи) које је ту рибарило и скупљало остриге, дагње и друге шкољке. Године 1630. откупили су га Холанђани и променили му име у Мало острво острига. Самјуел Елис је био следећи власник 1774–1808. године, када је контролу преузела федерална влада и на њему подигла тврђаву Гибсон за одбрану њујоршке луке. До последњих деценија 19. века, када је Елис изабран за локацију новог Имиграционог центра, Америчка морнарица га је користила за смештај свог арсенала (Szejnert 2022, 3–13; Moreno 2004, 73; Cannato 2010, 19–54).

¹² Првог дана јануара 1892. године отворена је прва нова, пространа и лепа зграда центра на Елису. Међутим, саграђена искључиво од дрвета, само пет година касније, јуна 1897. потпуно је изгорела у пожару, срећом без људских жртава (Moreno 2003, 16).

дају јој, међутим, два амблема исклесана у камену и постављена изнад главног улаза. Амблеми се састоје од белоглавог орла и грба са звездицама и пругама стилизованим тако да представљају америчку заставу (Mogeno 2003, 16, 19–20). Својом импозантношћу та зграда и код данашњих посетилаца изазива истовремено дивљење и страхопоштовање.¹³

У лукама Њујорка, Бруклина или Хобокена у Њу Џерзију у којима су пристајали прекоокеански бродови, извршавана је прва тријажа путника. Минимална контрола путника прве и друге класе међу којима је, поред америчких пословних људи и туриста, било и имућнијих имиграната, обављана је на лицу места, после чега су били слободни да одмах напусте пристаниште и наставе путовање до својих дестинација. Путници треће класе су, међутим, пребацивани на трајекте који су могли да пристану у плитким водама острва Елис где су их чекале медицинске и административне контроле и пресуда о будућности.¹⁴ У раним 1890-им годинама је неизвесност

¹³ Први центар за инспекцију досељеника, уведен због потребе контроле бројних ирских усељеника у време Велике глади, у функцији од 1855. до 1890. године, био је смештен у Castle Garden-у, згради кружног облика, некадашњој Тврђави Клинтон, лоцираној у Батерију, најстаријем делу града Њујорка, на јужном шпицу Менхетна, тако названом по батерији топова који су ту били постављени за одбрану града. За то време кроз Castle Garden је прошло преко 8 милиона досељеника. Под притиском растућег броја имиграната, ова зграда је постала мала и недовољно опремљена. Исто тако, било је све више притужби на хаотично стање у центру, неорганизованост, кршење закона, лош однос према досељеницима, укључујући чак и физичке нападе, и злоупотребе од стране корумпираних службеника, посебно независних продаваца хране, мењача новца, агената који су нудили сумњива запослења и смештај у Њујорку или транспорт на друге дестинације широм САД. Због свега тога избор оближњег острва за изградњу новог центра, до кога се могло доћи искључиво пловним објектима, имао је велике предности (Mogeno 2003, 9–24; Cannato 2010, 6–12, 19–54). Са пресељавањем, цео процес се одвијао далеко од очију њујоршке јавности, омогућавао је лакшу и комплетнију контролу пословања продаваца и агената који су наставили да долазе, а изоловање придошлица док не прођу медицинску контролу смањивало је опасност од ширења опасних зараза. Тако су, на пример, августа 1892. године путници потпалубља, Јевреји пореклом углавном из тадашње Русије, на неколико бродова из хамбуршке луке донели смртоносно азијску колеру, због чега је лекар њујоршке луке забранио бродовима да пристану и наредио да за време трајања карантина остану на отвореном мору (Conway 2007, 2–3). Тиме је спречена епидемија у граду, али не и страх од потенцијално заражених имиграната.

¹⁴ Видети сајт Save Ellis Island. 2023. Број путника прве класе, зависно од величине брода, кретао се око сто, а у потпалубље је смештано и више од хиљаду људи који су неколико недеља морали да проведу у немогућим условима не само због претрпаности већ и због нехигијене и лоше исхране (Mogeno 2004, XIII).

била још већа, јер је 1890. одговорност за имиграцију, на основу одлуке Врховног суда из 1875. године, *de facto* пренета са појединачних државних на федералну владу под јурисдикцију Министарства финансија (Cannato 2010, 61). Комесара центра постављао је Председник САД коме је комесар директно одговарао.¹⁵ Чињеница да није било информација о претходним искуствима, у промењеним околностима и с новим прописима, чинила је имигранте још нервознијим него иначе.

Нова зграда је била огромна, са садржајима који су могли да одговоре потребама стално растућег броја досељеника. Били су ту пространи хол за инспекције, собе за са слушавање и притвор, канцеларије администратора, кафетерија, спаваонице за интерниране путнике, кухиња, трпезарија, кровне терасе, мењачнице новца, шалтери за продају возних карата, просторије за представнике многих добротворних организација које су пружале помоћ досељеницима (информације, савети, превођење, али и помоћ у храни, одећи и новцу) итд. Постојале су и етничке организације за задовољавање „културно специфичних“ потреба, као што су били италијански, пољски, литвански и шпански огранци Католичке цркве, Јеврејско друштво за помоћ досељеницима и за рад са Белгијанцима, Бугарима, Грцима, Италијанима, Мађарима, Холанђанима, Пољацима, Русима и др. (Moreno 2004, 148–154; 169–171; Szejnert 2020, 106–198). Ускоро је подигнут и болнички комплекс. Изградња прве зграде Опште болнице почела је 1898. године на Острву Два, а целокупни болнички комплекс завршен је изградњом 11 двоспратних посебних, али повезаних зграда инфективних одељења на Острву Три; мада су зграде сазиране 1908–1909. године, инфективна болница је званично почела са радом 1911. године (Moreno 2004, 40–41; Conway 2007, 7–9). Био је то један прави мали добро осмишљени и углавном добро организован самостални град у коме је било запослено најмање сто, али чешће више стотина особа (инспектори, администратори, преводиоци, ле-

¹⁵ Модерна америчка држава-нација у настајању после грађанског рата морала је да изгради федералну владу која је могла успешно да води економску, војну и политичку организацију на целој својој територији. Стварање Имиграционе службе задужене за контролу досељеника било је међу првим великим владиним програмима. Влада је регулисала имиграцију у јавном интересу, и то је спадало у реформе Прогресивне ере, јер су реформатори сматрали да *laissez-faire* филозофија из 19. века није била погодна за решавање проблема модерног времена (Cannato 2010, 10, 13; Moreno 2004, 39).

кари, болничарке, надзорнице, чувари, техничко особље и др.¹⁶ Сви они су носили униформе у којима су строго изгледали и досељенике подсећали на војнике и полицију из домовина, најчешће под страном влашћу, са којима нису имали добра искуства и од којих су зазирали (Cannato 2010, 60; Savage 2022, s.p.).

Улазак у пространи хол у приземљу такође је остављао утисак железничке станице. Ту су путници, у ношњама својих земаља¹⁷ и разговарајући на многим језицима,¹⁸ у самом центру просторије остављали пртљак на чување задуженим службеницима. Неки су се нерадо одвајали од своје једине имовине остављајући је у рукама непознатих, али избора није било (Moreno 2003, 33, Moreno 2004, XIV; Szejnert 2022, 26–31), (сл. 5). Пут их је даље водио, у групама од троје на свакој степеници, на горњи спрат. Уз те степенице су могли да изнесу само мање, лакше бале, корпе, кофере или торбе, и не знајући да је процес евалуације почињао баш ту, на тим степеницама. Група лекара је, наиме, пажљиво посматрала и процењивала физичку кондицију путника и тражила евентуалне знаке обољења (отежано дисање, кашљање, шиштање, храмање, нестабилност, лоша координација покрета (Conway 2007, 31–34). На другом спрату, на улазу у Велики хол, или Хол за регистрацију (сл. 6, 7) где је, путем низа прегледа и тестова, испитивана подобност путника да буду пуштени у земљу, имигранти су усмеравани ка импровизованим ходницима од челичне жице, званим „торови“, који су били распоређени целом површином сале и служили су да се успостави и одржи ред.¹⁹

¹⁶ Видети сајт USCIS History Office and Library 2012.

¹⁷ Довољан је летимичан поглед на фотографије, нарочито у периоду до Првог светског рата, које то потврђују, Збирка Аугуста Шермана садржи велики број снимака привремено притворених досељеника у ношњама снимљених између 1900. и 1925. године (Moreno 2004, 219–220).

¹⁸ Званично, на острву Елис превођено је са/на 36 језика, а било је представника више од 70 нација (Moreno 2003, 52).

¹⁹ „Торови“, који су намерно били постављени тако да бар једанпут скрећу налево и надесно с циљем да лица путника буду осветљена природним светлом са обе стране и тако омогуће лекарима потпунију опсервацију (Conway 2007, 33), били су у употреби од 1900. до 1911. године. Пре него што су замењени дугачким дрвеним клупама, жичани „кавези“ су замењени мање застрашујућим преградама, од цеви или постоља између којих су били разапети канани. Клупе су за путнике биле далеко удобније решење, јер више нису морали да више сати стоје у редовима. Велики број клупа је сачуван и данас је распоређен унутар Главне зграде (Moreno 2003, 48).

На излазу из „торова“, пре него што би приступили пултовима на којима су чекали имиграциони инспектори, сви путници су до 1905. године прво морали да се суоче са хирургом Јавне здравствене службе и прођу кроз један од најболнијих и најнепријатнијих медицинских прегледа: испитивање очију. Американци су по сваку цену желели да избегну да особе с трахомом (обољење изазвано *Chlamydia trachomatis* бактеријом)²⁰ уђу у земљу. То је било из два разлога, оба у функцији заштите америчког друштва: а) болест се најчешће, ако није лечена на време, завршавала слепилом, а то је значило да та особа није могла да ради и издржава себе и своју породицу, па би пала на терет државе (*public charge*); и б) као и у случају других у то време опасних обољења (тифус, туберкулоза, колера, фавус, односно *tinea favora* – кожна болест главе; а међу децом дифтерија, шарлах, мале богиње, велики кашаљ), није смело да се дозволи да се зараза пренесе на копно и изазове епидемију. Да би се дијагностицирала трахома, хирурзи су морали да изврну горњи очни капак и за то су користили алатку позајмљену из модног инвентара: кукицу за закопчавање дугмета са омчицом на одећи и обући. Док су дршке модних кукица биле лепо декорисане и израђене од племенитих материјала, оне у употреби на Елису су биле једноставно обрађене и направљене од нерђајућег челика, јер је по правилу требало да буду опране и стерилисане после сваког прегледа путника (Szejnert 2020, 322–323). Међутим, судећи по коментару Председника Теодора Рузвелта који је 1903. године лично посетио Елис да се из прве руке увери у истинитост веома негативних написа у штампи о праксама на Острву, то изгледа није увек био случај. Председник је с ужасом приметио да неким лекарима нису биле чисте руке и да нису стерилисали инструменте након прегледа сваког пацијента (Cannato 2010, 158).

²⁰ Бактерије које изазивају трахому старе су колико и древне цивилизације у Кини, Индији, Месопотамији и Египту. Регистроване су и у древним грчким полисима и у моћном Римском царству. Верује се да су у Европу поново донете у 8. веку н. е. када су их Маори пренели на Иберијско полуострво. Након Наполеонове инвазије на Египат (1798–1802) с повратком трупа достигле су епидемијске размере. Сматра се да су их на амерички континент прво донели колонисти, а потом и имигранти у 19. веку. Болест се веома брзо шири у условима слабе хигијене, пренасељености у малим просторима, оскудног снабдевања чистом водом (Lee 2023), а управо такви су услови владали у трећој класи пароброда, а нажалост и у срединама из којих је већина досељеника с краја 19. и почетка 20. века долазила. Данас трахома хара у тропским крајевима, у земаљама у развоју, поглавито у Африци где и данас владају слични услови.

Током тих линијских прегледа чије се трајање мерило секундама, посао лекара је био да региструју све видљиве симптоме могућих физичких и менталних обољења, од којих је 17 било веома озбиљних, и да своје кодирани налазе обележе кредом на одећи путника.²¹ У случају потребе, процесуирање обележених путника се прекидало и они су одвођени у изолацију док се не обаве детаљни медицински прегледи. Уколико се потврдило да је брза дијагноза била исправна, оболеле особе су или одвођене у болницу на Острву на додатна посматрања и лечење, или да чекају депортацију првим следећим бродом у земљу порекла, о трошку паробродске компаније.²² Ту су настајале нове трауме. Особе под сумњом физичке или менталне болести су одвајане од својих породица уколико су остали чланови били здрави. То је било најстрашније када су у питању била болесна деца, препаднута одвајењем од родитеља у средини коју нису познавала и чији језик нису разумела. Уколико је пресуда била депортација детета, оно је морало да има пратиоца старијег од 13 година, па је родитељима предстојала још тежа одлука: или да још једно дете жртвују као пратиоца или да се цела породица врати у земљу порекла (Conway 2007, 31–70; Moreno 2003, 40–44).

Ако се показало да је путник здрав, враћан је у Велики хол да би завршио административни пријем (Moreno 2003, 44–55). Будући да до раних двадесетих година прошлог века пасоши и визе нису постојали, имиграциони инспектори су, уз помоћ преводиоца, само

²¹ Недостатак приватности током линијског прегледа жена када су морале да скину делове одеће пред другима, стварало је додатне трауме. Жене из малих, традиционалних средина нису биле навикнуте на то. Прва жена лекар запослена је на Острву 1914. године. Њено присуство је значајно умањило анксиозност и нелагодност имигранткиња посебно приликом гинеколошких прегледа ради утврђивања трудноће или венеричних болести (Moreno 2003, 43).

²² Да би се обуздала похлепа бродских компанија које, да би што више зарадиле на продаји карата, нису контролисале да ли путници испуњавају услове за пријем у САД, успостављена им је обавеза да о свом трошку врате непожељне имигранте у луку из које су кренули. По закону из 1882. године морали су да плаћају и таксу по глави путника потпаљубља у износу од 50 центи (компаније су тај трошак преносиле на путнике). Уз то, по закону донетом 1903. године, компаније су такође биле обавезне да плате казну у износу од сто долара за сваког враћеног путника. Најбоље уређени центар за контролу имиграната у европским лукама, био је у то време у Ријечи (Fiume), где је потомак италијанских усељеника, касније познати градоначелник Њујорка, Фиорело Ла Гвардија, служио као амерички конзул. Бродови које је он контролисао имали су далеко најмањи број депортованих путника (Cannato 2010, 342; Szejnert 2022, 109–110).

упоређивали одговоре које су добијали од путника са информацијама забележеним у бродским манифестима насталим при укрцавању у европским лукама (најчешће у Бремену, Антверпену, Хамбургу, Ливерпулу, Истанбулу, Пиреју, Напуљу и Трсту). Ради правилне идентификације, дошљацима су по доласку качене етикете са бројевима стране и реда у бродским манифестима у којима су се налазили њихови подаци.²³

Након тога они су усмеравани ка *Сшејеницама раздвајања* (сл. 8) на супротном крају од оних којима су се попели у хол. Те степенице су металним гелендерима биле подељене на три реда. Редом уз десни зид силазили су имигранти који су успешно прошли све контроле и положили тестове и којима је било дозвољено усељавање у земљу. Они су настављали путовања возом према својим дестинацијама у другим државама и градовима (Питсбург, Детроит, Чикаго, Канзас, Небраска, Северна и Јужна Дакота, Калифорнија), па је на дну степеница била просторија са шалтерима за продавање возних карата. Леви ред степеница био је резервисан за усељенике који су остајали у Њујорку, или које су родбина и пријатељи лично сачекивали да заједно напусте Острво.²⁴ То је било место радости сједињавања и великог олакшања, звано *Кайија њољубаца*. Уколико је међу придошлицама било вереница раније усељених имиграната, венчања су се често обављала баш ту на Елису, или у Њујорку. Средњим делом степеница спуштала се тужна поворка путника којима је већ било пресуђено да буду депортовани, или који су били одређени за интернацију док се испитају све околности, или хоспитализацију ради лечења или карантина.

За оне путнике који су привремено интернирани из здравствених или административно-законских разлога, овим је почињала нова етапа сепарације од претходних статуса у оквиру дуготрајне лиминалне фазе. Као што је остављање пртљага у приземљу центра означавало макар привремено одвајање од материјалних предмета који су за њих значили везу са животом у завичају, са свим што

²³ Guggenheim 1992; Face of America 2002; Moreno et al, 2014. Овде сам изабрала референце документарних филмова, мада се сви наведени подаци могу пронаћи и у коришћеној литератури.

²⁴ Женским особама које су путовале саме није било дозвољено да напусте Острво без пратње, писма које је потврђивало да имају обезбеђен смештај са родитељима, супругом или родбином, или плаћену карту за превоз на уговорене дестинације, да не би постале плен разних злоупотреба укључујући регрутовање и приморавање на проституцију (Conway 2007, 50; Moreno 2003, 49, Moreno 2005, 27).

им је било познато и блиско, па тиме и веома вредно,²⁵ сада је следило физичко отклањање трагова земаља порекла и трауматског путовања у потпалућу. Следила је сепарација од „невидљивих сапутника“ (Краут 1994), вируса, бактерија и паразита понетих из земље порекла или стечених током путовања.²⁶ То је значило скидање одеће која је слата на прање и дезинфекцију, детаљно купање, дезинфекцију тела и прскање против бува или вашки.

ТРИЈАЖА ПОДОБНИХ И НЕПОДОБНИХ ИМИГРАНАТА

Након Грађанског рата, а посебно од 1880-их година, Америка је улазила у фазу веома брзе индустријализације и урбанизације. Да би се ти процеси несметано остваривали, био је неопходан велики прилив нове радне снаге, способне за физичке активности и вољне да ради за ниске наднице под често веома неповољним условима, у рудницима, фабрикама, на изградњи железнице, као и у пољопривреди која је такође улазила у индустријску фазу развоја. У то време постојао је веома повољан однос између *push* и *pull* сила у светским размерама. У већини незападних земаља услови живота за многе слојеве становништва били су такви да им се, у потрази за бољим животом и слободама, исељавање у развијене имиграционе земље чинило веома привлачним. У време када је пријемни центар био на Менхетну, у *Castle Garden*-у, највећи број досељеника долазио је из других западних земаља: Енглеске, Шкотске, Немачке, земаља Скандинавије, Француске и Ирске, ови последњи највише у време Велике глади, 1845–1849. године (Cannato 2010, 30 и даље). С друге стране, преко Пацифика, од 1850-их година стизао је талас имиграната из Азије, посебно из Кине. Ови последњи су били нарочито тражени у време изградње железнице и копања златне и сребрне руде на западу Америке, али им је због изразите Другости законом из 1882. године, првом те врсте у америчкој историји имиграције, забрањено усељавање у трајању од 10 година. Закон је више пута продужаван, да би почетком 20. века било изгласано његово неограничено трајање. Суспендован је тек 1943.

²⁵ Царинске власти су детаљно прегледале сав пртљаг већ у великим градским лукама пре него што су дошљаци могли да га утоваре у транспортере за Елис (Moreno 2003, 33).

²⁶ Бродске компаније су запошљавале екстерминаторе који су на пловним објектима током путовања покушавали да контролишу популацију пацова, познате преносиоце болести, наравно у потпалућу (Conway 2007, 11).

као знак добре воље према савезнику у Другом светском рату.²⁷ Закон о нумеричким квотама из 1924. године коначно је укинут за све нације тек 1965. године (Immigration and Nationality Act of 1965), у склопу Покрета за грађанска права и опште (поновне) либерализације имиграције.

Нелагодност, чак и страх од Другости испољавао се и према имигрантима других националности и/или расе који су стизали преко Атлантика. Мотрење имиграционих трендова увек је било, а посебно од отварања центра Елис, фокусирано на Њујорк. То није био једини улаз у земљу, али јесте био највећи, па тиме и најзначајнији. Процењује се да је кроз Елис у току прве 32 године његовог постојања, од отварања 1892. до радикалних промена имиграционих закона 1924. године, прошло 12–14 милиона, односно укупно 16.600.000 људи до његовог затварања 1954. године. Од тога су 90% били Европљани (Cannato 2010, 56 и даље, Moreno 2004, XI, XIII–XIV, 122). То је био већи број уселеника него што је процесуирано у свим осталим станицама, којих је укупно било четрдесетак. Не само да је број досељеника енормно порастао (1907. је била рекордна година), већ се и њихова демографска структура радикално променила. Нова имиграција потицала је из битно другачијих географских и културних средина. Док се број дошљака из Западне Европе („добри, WASP/White Anglo-Saxon Protestants, колонисти Плимутске стене“)²⁸ битно смањило, дотле је прилив група из њених јужних и источних делова („лоши“ имигранти с острва Елис, „бућкуриш“ нација, раса и религија), незадрживо и снажно надирао. Највише их је било са територија империја у политичком, економском и социјалном паду: отоманске, аустроугарске и руске. Из Русије су се углавном исељавали Јевреји изложени страховитим погромима након убиства цара Александра II (1881–1884), у годинама око Револуције 1905. (1903–1906), као и Октобарске револуције (1917–1921), које су власти, као и на-

²⁷ Видети сајт Office of the Historian. s. a.

²⁸ Гранитна Плимутска стена у Масачусетсу је наводно место на коме је децембра 1620. године пристао Мејфлауер са енглеским „пилгримима“ који су ту основали Плимутску колонију. Није сигурно да ли је у питању легенда или стварно место, али Стена је постала симбол њиховог путовања, потраге и проналажења слобода, оснивања колонија у Новом свету и темеља на коме је саграђена нова нација. И данас она асоцира на порекло америчке нације и културе које треба по сваку цену заштитити од пуцања пред „најездом“ Другости (Источне Европе, Блиског истока, Азије, Африке, и данас посебно, Јужне и Средње Америке).

цисти неколико деценија касније, користили у својој пропаганди као „жртвену јагњад“.²⁹ Јермени су била друга велика група људи из тог дела света која је страдала у погрому у Отоманском царству (1894–1896 и 1915–1916) (Tanielian 2017). Јужна континентална Италија и Сицилија (нарочито после разорног земљотреса у Месини 1908. године) такође су била подручја масовне емиграције, а било је исељеника и из балканских држава, али у мањем броју.³⁰ По правилу, огромну већину чинили су веома сиромашни рурални слојеви становништва. Било је и оних који су у Америку одлазили са печалбарским намерама, привремено, да лакше зараде новац за поправљање своје ситуације у домовини: да врате дугове, купе више земље, саграде нову кућу, обезбеде мираз ћеркама или сестрама, организују велику породичну светковину, али и да избегну служење војске (Moreno 2005, 8). Већина је међутим, долазила са циљем да остане заувек.

Као што су земље емиграција погромима протеривале оне које нису желеле у својим срединама, тако су и земље имиграције задржавале право одређивања кога да приме, а кога не. Улазне станице су, дакле, имале улогу сита за просејавања дошљака (сл. 9), или потпуног затварања граница (сл. 10). С обзиром на то да је примарни циљ отварања земље био обезбеђивање радне снаге за убрзани развој, разумљиво је да Американци нису желели досељенике који нису могли активно да привређују. У земљи која је увек дубоко ценила фискалну одговорност, људи који нису могли да раде, плаћају порезе, па тако ни да доприносе фондовима који су обезбеђивали покриће трошкова социјалних програма, односно, они који су трошили без улагања, никада нису спадали у категорију пожељних у Америци. Баш такве околности су код староседелаца стварале велики отпор према имигрантима уопште. Поред државне помоћи постојала су и многа приватна етничка и религијска филантропска друштва, али ни она нису била спремна да неограничено помажу оне за које није било индикација да ће им се стање икада променити. Ту су се здравствени и финансијски фактори поклапали као разлози за де-

²⁹ Видети сајт Jewish Virtual Library.s.a.

³⁰ Бери Морено (Moreno 2004, 200–201) прилаже листу раса и народа који су прошли кроз њујоршку луку 1899–1931. године према статистици Федералног бироа за имиграцију. Што се тиче статистике за народе бивше Југославије, бројеви су следећи (онако како су именовани у самом извору): Хрвати и Словенци 491.407; Далматинци, Босанци и Херцеговци 52.721; уз Србе и Црногорце наводе се и Бугари у укупном броју од 169.030.

портацију. Зато је почетком 20. века нови законски пропис дозволио инспекторима не само да одлуке о депортацији донесу приликом нечијег уласка у земљу већ да то могу и накнадно да ураде, чак и више година касније, уколико усељеници нису могли да се снађу у новој средини. Винсент Канато наводи пример финске породице која се настанила у Бруклину, али је ускоро доживела тотални слом и депортацију (Cannato 2010, 1–2).

Што је притисак усељеника био већи, то су се федералне власти све више трудиле да новим прописима повећају контролу прилива. Финансијски покушај да се такса за улазак у земљу повиси са 50 центи на 10 долара није имао успеха из простог разлога што имигранти нису могли да плате, па је убрзо укинут. Декрет из 1891. године проширио је списак особа које нису биле погодне за усељавање, користећи термине од којих се неки данас сматрају сасвим неприхватљивим: идиоти, умоболни, епилептичари, паупери, полигамисти, оболели од тешке заразне болести, особе које су починиле злочин, кривично дело, прекршај или које су склоне неморалном понашању. У додатку закона из 1907. године наведене су као непожељне и особе са физичким недостацима. Свима њима је аутоматски одузето и право на жалбе, дакле сва искључења ове врсте су била коначна. Држава се очигледно штитила од неморала, зараза и нежељених фискалних обавеза према дошљацима.³¹

Пропис из 1885. године забрањивао је усељавање људима који су били здрави и у пуној снази, али које су још у Европи агенти разних америчких предузећа регрутовали и са њима склапали уговоре за посао. То се сматрало нелојалном конкуренцијом према домаћој радној снази и од дошљака се очекивало да тек по доласку у Америку конкуришу за радна места равноправно са староседеоцима (Szejnert 2020, 34–39, 105).³² Власти су дубоко сумњале да су све претплаћене бродске карте доказ кршења овог закона, односно да су амерички послодавци, којима је била неопходна јефтина радна снага, преко својих агената у Европи масовно регрутовали раднике за рад у Аме-

³¹ Текстови декрета о имиграцији за овај период доступни су на интернету (декрети из 1882, 1891, 1893, 1895, 1903, 1907, 1917, 1918, 1924. и 1965). Сажети садржаји свих наведених декрета са најважнијим одредницама презентирани су у: Moreno 2004, 113–117.

³² То је био *Alien Contract Labor Law*, потпуно супротно данашњој ситуацији када се радне визе не могу издати уколико кандидат нема обезбеђени посао (видети сајт Immigration History 2019).

рици. Бесплатна бродска карта је наводно била један од начина стимулације имиграције у САД.³³

Зато су 1891. године, послали комисије да отпутују у делове Европе из којих је потицао највећи број досељеника да пронађу одговоре из прве руке и на лицу места. У једној је био и комесар Ц. Вебер који је, заједно с још једним чланом, др Кемпстером, известио да иако је заиста око 60 посто имиграната користило претплаћене карте, већини их је купила њихова родбина или пријатељи у Америци, по цени од око 30 долара. Нове имигранте су највише помагали људи који су већ били у Америци, добро се снашли и желели да доведу чланове својих породица, родбину, пријатеље и земљаке у средину о којој су из личног искуства знали да је боља од оне коју су оставили. У питању је дакле највише била „ланчана миграција“, а не резултат агитације било америчког пословног света било власти у земљама порекла (Moreno 2004, 42; Cannato 2010, 64–67; Dorsey 1909, 4).

Присталице радикалног смањења досељавања, попут конзервативне Лиге за рестрикцију имиграције (Immigration Restriction League), у потрази за ефикасним методама елиминације, 1890-их година су се залагале за увођење обавезног теста писмености знајући да је између трећине и половине сиромашних усељеника неписмено (Cannato 2010, 64). С друге стране, људи као Х. Стамп (H. Stump), министар финансија, били су на страни комесара и сматрали да је Америци у том тренутку била потребна снажна и здрава неквалификована радна снага која би градила железницу, путеве, канализацију, крчила земљиште и друго, и тиме ослободила раније генерације Американаца од послова које они ионако нису желели да раде (Cannato 2010, 105, 153). Комесар Вебер, у извештају влади 1892. године написао је: „Странац дође, староседелац инжењеризује посао, до-

³³ Власти су такође сумњале да бродске компаније не бирају средства да повећају своје зараде па су зато примали путнике који нису задовољавали све потребне услове, а знало се да је похлепа за приходима била узрок претрпавања потпалубља. Јесте да је цена карте у потпалубљу била три пута нижа (30 према 90 и више долара), па је зато број путника био значајан. Сумњале су чак и да су локалне европске власти приморавале поједине групе становништва у својим границама на емиграцију не би ли поправиле стање у својим земљама, на пример, погромима Јевреја у Руском царству (Cannato 2010, 64–65). И о томе су мишљења била контраверзна. Један члан комисије, Х. Шултејс (H. Schulteis), у свом извештају наводи да погроми Јевреја постоје само у главама русофоба, и да су декрети против њих оправдани с обзиром на то „да Јевреји чине 5% становништва а поседују половину руске имовине“ (Cannato, 2010, 68). Као што је познато, клице антисемитизма који ће достићи кулминацију током Трећег рајха, тада су већ ницале међу одређеним друштвено-економским слојевима и у Европи и у Америци.

шљак га реализује. Дошљак оре и сеје, староседелац жање; први гради железницу, други њоме управља; први копа канале, други управља бродом; први копа у рудницима, други продаје ископано“ (Cannato 2010, 65). Тест писмености би дакле био контрапродуктиван. Битка ова два супротна става била је дуга и упорна. Три председника САД су ставила вето на закон изгласан у Конгресу и он је тек 1917. године постао део новог Имиграционог декрета, али је дотада неписменост досељеника из „нежељене“ Европе већ знатно опала (Cannato 2010, 308).

Најзад, Америчка влада је желела да заштити своје грађане и од делатности политички неподобних, субверзивних елемената, као што су анархисти и борци за радничке уније крајем 19. и почетком 20. века, а након Бољшевичке револуције, и комунисти (Mogeno 2004, 201). „Идеолошке чистке“, секуларне или религијске провенијенције, нису међутим представљале новину у америчком друштву. Већ 1682. године у једној од приморских колонија у Масачусетсу, један пуритански свештеник је упозоравао да се приближавао брод са више од сто „опасних јеретика“ званих *квекери* (Quakers), али да су већ направљени планови да се капетан и посада ухапсе, а брод скрене у неку другу луку. Свештеник је предлагао да се сви пошаљу на Барбадос, јер се тамо могла добити добра накнада у руму и шећеру за продато робље.³⁴ После Првог светског рата, када је имиграција поново почињала да расте, закони за контролу досељавања и очување WASP културе постали су далеко строжи. Расположење Американаца према имиграцији је знатно опало пошто се показало да Америка може да настави да се развија без сталног прилива нових имиграната. Обновљени отпор рационализован је старим страховима: од Другости; од могућих епидемија (Шпанска грозница 1918–1919, тифус 1921, куга 1924); од имиграната-анархиста који су после рата чак изазвали

³⁴ Овај пример веома лепо илуструје морал белих англосаксонских протестантских колониста који нису имали саосећање, разумевање и толеранцију чак ни према групи веома сличној њима. Били су истог националног порекла, прогањани су и протеривани из Енглеске на сличан начин. Разликовали су се само по типу секте у оквиру исте, протестантске деноминације, што је очигледно било довољно да их третирају као Друге, као робу, конкретно као робље и да их као такве протерају и уновче. Видети: Goldman s.a. Стога не треба да чуди нетрпељивост према другим деноминацијама хришћанске вере (католици, православци) или према другим религијама (јудаизам, ислам). Није изненађујуће ни то да су Ирце, Италијане и Финце изједначавали по рангу са афричким робовима. У појединим сегментима америчког друштва се и данас негује расизам према црнцима, Јеврејима и муслиманима (и другима по потреби, *mutatis mutandis*).

неколико експлозија и од „црвене најезде“ социјалиста и комуниста уопште. Власти су реаговале новим рестриктивним законима. Прво је донет Привремени закон о квотама 1921. године који је годишњи прилив досељеника из сваке земље ограничавао на 3% од броја њихових земљака који су већ живели у САД на основу последњег пописа из 1910. године. Затим, да би се задовољили они који су хтели да потпуно зауставе прилив из Јужне и Источне Европе, 1924. године донет је Закон о националном пореклу који се за израчунавање постотка смањеног на 2% заснивао на попису становништва из 1890. године, дакле пре великог таласа досељавања из непожељних делова Европе. Јасно је да је закон погодовао томе да стара имиграција одржи већину, јер је она у то време била знатно бројнија од нових придошлица (Conway 2007, 152–157).

Ипак, процењује се да је од 12 милиона имиграната који су били подвргнути контроли на Елису до 1924. године, око 20% било привремено интернирано до разрешења спорних тачака у њиховим документима и биографијама, а само је нешто преко 2% депортовано због тога што не задовољавају услове усељавања. Отприлике половина депортованих је била одбијена због здравствених, а половина из законских разлога. По категоријама, најбројнија је била група за коју се страховало да ће њихово издржавање пасти на терет државе, затим они умањених физичких или менталних способности, парадници са уговорима о запослењу, слепи путници, особе сумњивог морала и, далеко најмање, субверзивни елементи (Szejnert 2020, 271–272).

Поред експлицитно наведених разлога за депортацију, који се могу подвести под суверено право државе да контролише прилив одређеног типа досељеника, фаворизујући оне који су способни да се адаптирају и привређују, постојала је и дубља идеолошка потка заснована на ксенофобији, расизму и нативизму, делимично правданим и тадашњим научним уверењима.

Дарвинова теорија еволуције и примитивна генетска теорија понудиле су Американцима у црно обојена упозорења о опасностима које доноси погрешна врста имиграната. Многи Американци су сматрали да су сиромаштво, заразе и неписменост наследне особине које ће се пренети на будуће генерације, слабећи тако национални генетски потенцијал и виталност просечног Американца не само у овој, већ и у многим потоњим генерацијама (Cannato 2010, 8).

Те идеје наилазиле су на плодно тле у америчком друштву с краја 19. века, јер је и оно само пролазило кроз трауматску фазу адаптације на радикалне социоекономске и културне промене изазване рапидном урбанизацијом и индустријализацијом. Непрекидно и стално растуће присуство Других, „лоших“ имиграната, будило је дубоки страх да ће нативистичка култура, начин живота, вредности и традиције на којима је почивао национални идентитет, бити угрожени и разорени. У том контексту не изненађују написи у којима се нови дошљаци описују као „олош“, „бараберија“, и у сваком погледу инфериорни у односу на домаће становништво. Бојазан је расла да градске средине, где би се већина имиграната населила, не би биле у стању да их асимилују и цивилизују, па би „корупција, алкохолизам и социјализам царовали“ као у Европи и „еродирали морално ткиво Америке“ (Cannato 2010, 40–41). Такви ставови су били у колизији са традиционалном америчком добродошлицом пружаном дошљацима и, још значајније, са Уставом универзално гарантованим правима на једнакост свих особа без обзира на порекло. Та дубока контрадикторност никада није превазиђена и циклично се обнавља као опасно оружје у конзервативним круговима.³⁵ У тим периодима се чини да је *Lady Liberty*, која је леђима окренута Острву Елис, погазила свој свети завет да прима и штити све убоге, напаћене прогнанике у Обећану земљу кроз Златна врата Елиса.

Речи историчара и библиотекара Елиса, Берија Морена најбоље изражавају суштину процеса који су се одвијали на острву: „Током пресудних тренутака у којима су федерални инспектори доносили одлуку“ (у просеку 53 минута) „ко је могао да уђе у земљу, а ко је морао да буде враћен у земљу порекла, рођена је идеја *melting pot*-а.³⁶ То је наиме значило да су власти на Острву биле у ствари задужене да процене које су придошлице изгледале да имају потенцијал да напусте и забораве хетерогене особине које су донеле са собом – културу, језик, етницитет и религију – и да заједно створе нови хибридни тип заједнице примерен новој нацији-држави. То би се постигло

³⁵ Епитети којима су описивани непожељни имигранти с краја 19. и током 20. века понављају се и у 21. у квалификовању досељеника из Јужне и Средње Америке. Имиграције у САД с југа су несумњиво део светског веома комплексног и контраверзног „покрета народа“, током којег се стереотипи и предрасуде разбукутавају, пред страхом од непознатог и неповерења у оне који сматрају да су промене боље за будућност друштва од одржавања статус кво-а.

³⁶ Moreno et al. 2014. (документарни филм).

током процеса познатог под називом *melting pot*,³⁷ „претапање у котлу“, при чему би се створила нова и боља „раса“ каква није постојала нигде другде на свету, аналогно стварању супериорнијег материјала – челика, топљењем гвозђа са угљеником. Мада је та метафора требало да значи „идеалистичне верзије инклузивне асимилације у Америци“, у реалности, у то време, на прелому 19. и 20. века, у званичним круговима и међу великим бројем грађана, она је у ствари била симбол монокултурне асимилације и означавала је асимилацију хетерогених елемената који би појединачно могли да унесу дисхармонију у хомогени преферентни модел културе који су створили рани англосаксонски досељеници (WASP).³⁸ Та култура је дуго остала непромењена упркос таласима досељавања са свих страна, преко Атлантика, Пацифика и са југа.³⁹

СУДБИНА БОЛЕСНИКА И МЕДИЦИНСКИ НЕПОДОБНИХ ИМИГРАНАТА

Путници који су били привремено интендирани на острву из законских разлога смештани су, до решења њихових случајева, у спаваонице на трећем спрату главне зграде које су се састојале од привремених кревета постављених на спрат, слично импровизованим постељама у потпалубљу бродова, с том разликом што су овде вла-

³⁷ Сматра се да је овај термин први пут употребио француски имигрант, J. Hector St. John de Crèvecoeur у *Писмима америчког фармера* 1728. године. Дефинисао га је као „претапање особа свих националности у нову људску расу“. Популаризацији термина и његовом уласку у општу употребу допринео је позоршни комад, *The Melting Pot*, британског драматурга јеврејског порекла, Израела Зангвила (Israel Zangwill). Од премијерно изведеног комада у пуном јеку масовне имиграције Европљана, 1907. године, термин је постао метафора асимилације. Програм за представу је ову метафору визуелно приказао као бројне поворке људи које пролазе поред Кипа слободе и спирално се спуштају у ватром грејани котаа са сликом орла и бојама америчке заставе који недвосмислено указују да је то будући „амерички производ“ (Nee & Alba 2018).

³⁸ Nee & Alba 2018.

³⁹ Милтон Гордон (1964) је овај процес културне асимилације назвао *Anglo-Conformity*. Он се налази на једном крају спектра инкорпорације имиграната, док је на другом новији концепт *културног плурализма* или *мултикултурализма* који користи другачије метафоре – мозаик, *salad bowl*, каледоскоп. Тај други је преовлађивао у америчком друштву од либерализације имиграције после 1965. године до првих година 21. века, када се, средином друге деценије, поново дижу антиимиграциони гласови и захтеви за рестрикцијом или чак забраном усељавања многих категорија дошљака, посебно из Средње и Јужне Америке. На граници према Мексику се подижу зидови, а идеали као што су *Diversity, Equity and Inclusion* сматрају се опасним и неамеричким.

дали беспрекорни хигијенски услови. Постојале су спаваонице за мушке и женске путнике. Деца су смештана у женским собама. О свима њима се веома лепо бринуло, а оброци су служени више пута дневно у трпезарији капацитета 1500 особа (у критичним периодима с много досељеника истовремено, трпезарије су морале да приме скоро двоструко већи број абонената) (Морено 2003, 75; Морено 2004, 70).

Контрола на острву Елис је имала, као што је речено, и функцију *cordone sanitaire*. Међутим, док је дијагностицирање соматских обољења било рутинско и егзактно, идентификовање менталних поремећаја је било далеко теже. Психијатрија раног 20. века је била у повоју и под јаким утицајем теорија расне хигијене (еугеника) па тиме и склона веровању да су менталне болести наследне и да пацијенти, између осталог, могу да „покваре амерички генетски код“ (Conway 2007, 123). Мада је међу лекарима на Елису било доста еугеничара, већина је била свесна осетљивости проблема, недостатка поузданих мерила, као и чињенице да неповољне околности, као што су исцрпљеност путовањем, анксиозност у непознатој средини, културне разлике, недостатак образовања и искуства, и проблеми комуникације могу неповољно деловати на резултате тестирања.

Комесар Вилијам Вилсон (William Wilson), изабраник председника Теодора Рузвелта, а који је током свог првог мандата (1902–1905) био заслужан за коначно увођење реда, сузбијање корупције и цивилизовање односа свих запослених према имигрантима,⁴⁰ имао је значајну улогу и за време свог другог мандата (1909–1913), који је коинцидирао са значајним напретком у психологији. Амерички психолог

⁴⁰ Однос према досељеницима је био битно промењен. Будно се мотрило да не буду изожени злоупотребама било од стране запослених било од приватника који су на острво долазили нудећи разне услуге. Председник Рузвелт, мада и сам присталица селективне имиграције, залагао се да заштита буде што комплетнија, да ни права ни идентитет имиграната никада не буду доведена у питање. Тако је, на пример, желео да елиминише агресивно деловање протестантских мисионара у покушајима прозелитизовања италијанских католика и Јевреја (Cannato 2010, 136). Добротворна друштва, посебно њихови женски чланови, матроне и болничарке су се трудили да интернираним имигрантима олакшају време чекања одлуке. Бринули су о њиховом комфору и хигијени, женама и деци су, поред редовних obroка, два пута дневно служили бисквите и млеко. О деци се посебно бринуло и водило рачуна да имају организоване часове (енглески језик, шивење итд.) и прилике за играње напољу или на крововима зграда. Деца су такође учествовала у спортовима и учила игре и певање, што је све био део енкултурације. Организоване су и разне приредбе и прославе празника (Морено 2005, 55–76).

Х. Годард (Goddard) адаптирао је пионирске тестове интелигенције Алфреда Бинеа (Binet) и претворио их у психометријске инструменте за дијагностицирање и градацију менталних обољења. Комесар Вилсон, уверен да се криминалци регрутују из редова ментално оболелих, што их чини веома опасним по друштво, с одушевљењем је прихватио Годарда, декларисаног еугеничара и сегрегационисту, и његове методе, у нади да ће они помоћи у класификацији „европског бућкуриша“ на корисне и бескорисне досељенике. Већ у првој години рада на Елису Годард је констатовао да је око 80% Италијана, Јевреја и Руса било „ментално дефицитарно“. Базирано на његовим налазима те 1912. године депортовано је чак 56% више досељеника него претходне године. То је обрадовало све присталице рестрикције доласка имиграната из „Друге Европе“: владу због великих уштеда будућих трошкова који би пали на терет државе, али и расистичке идеологе који су могли да их користе у политичкој пропаганди (Cannato 2009, 242–247; Conway 2007, 123–125). Поред психо-тестова користили су се и антропометријски инструменти не само за одређивање раса, и етничких група, већ и за детекцију менталних карактеристика. Срећом, захваљујући сензибилитету и професионалности многих лекара на Елису, који су имали доказе, добијене другим тестовима, да су многи Годардови налази погрешни или бар пренаглашени, његови псеудонаучни методи су замењени примеренијим. Уместо њих, тестови за мерење интелигенције, пре свега координације и перцепције, помоћу културно, и ситуационо неутралних слагалица које је изумео др Хауард Нокс (Howard Knox) масовно су се користили (Szejnert 2010, 137–140).

По правилу, пацијенти са доказаним, трајним, неизлечивим физичким и психичким обољењима били су депортовани у земље порекла. Осталима, чак и онима са тешким заразним болестима, пружана је најбоља медицинска нега доступна у том времену откако је 1901. године, уместо неадекватне дрвене амбуланте која је страдала у пожару 1897. године, саграђена нова Општа болница на вештачком Острву Два. То је уједно била прва болница у Америци под управом федералног Јавног здравственог система. Водени канал између природног Острва Један и вештачког Острва Два (сл. 2, 3) намерно је остављен, јер се тада веровало да вода зауставља преношење клица. Најстарије крило је имало 120 постеља, али се убрзо показало да то није довољно. Зато је болница више пута дозиђивана да би њен капацитет и садржај задовољили растуће потребе имиграционог центра. Капацитет је повећан на 275 постеља, а свака зграда је била вр-

хунског квалитета и опремљена према последњим достигнућима медицине. Административно крило болнице ја додато 1905, а „психопатско одељење“ 1907. године. После додатака, болнички комплекс је имао лекарске собе, просторије за дезинфекцију, 4 операционе сале, гинекологију и породилиште (на острву је рођено 350 беба које, међутим, нису имале право на аутоматско добијање држављанства, привилегију коју би иначе имале да су рођене после пријема и на копну), педијатрију, собе за пријем и отпуштање болесника, кухињу, перионицу, а на другом спрату су се налазиле стамбене јединице за особље (Conway 2007, 3–8).⁴¹

Коначно, 1911. године, комуникација је била омогућена без напуштања зграда,⁴² а на вештачком Острву Два отворена је тада у свету најмодернија и највећа болница за заразне и инфективне болести која је поред соба за смештај 450 болесника имала амфитеатар за аутопсије са фрижидерима за 8 лешева, мртвачницу, засебну лабораторију, перионицу и аутоклав у коме су могли да се стерилишу и мадраци (сл. 11–14). У то време су открића и праксе Луја Пастера (хемијска стерилизација), Роберта Коха (стерилизација путем сувог топлог ваздуха и паре), и Јозефа Листера (антисепса, примена теорије микроба у хирургији) већ примењиване и значајно доприносиле контроли зараза, инфекција и смртности.⁴³

Инфективна болница је пројектована у стилу француских болница из 18. века павиљонског стила и била је последња те врсте на свету.⁴⁴ Оснивачица модерне неге болесника, Флоренс Најтингел, била је велики присталица тог начина градње на основу њеног личног искуства на Криму и на другим локацијама у Европи. Те болнице су обезбеђивале максималну изолованост и спречавале контаминацију између одељења.⁴⁵

⁴¹ Болничарке и помоћно особље су живели ту, док су се лекари после смене враћали својим кућама у град. Једино су главни хирург и управник психијатријског одељења имали смештај у болничком комплексу, у засебној згради са два стана, сваки на два спрата. Њихове породице су имале дозволе да их посећују, али не и да ту стално живе (Информације из раговора са кустосима и водичима Болнице за заразне болести).

⁴² Све зграде су биле повезане наткривеним ходницима тако да је комуникација била могућа без излажења на отворени простор између њих.

⁴³ Процењује се да је у болници на Елису преминуло око 3.500 људи што је веома мали број од укупно 1,25 милиона болесника који су кроз њу прошли.

⁴⁴ У Америци су предности павиљонских болница доказане за време Грађанског рата (Campbell 2018).

⁴⁵ Campbell s.a.

Болница на Елису је имала 11 засебних зграда са 28 одељења, свако посвећено једној врсти болести, а она су била повезана централним ходником са наизменично постављеним вратима за улаз у свако од њих и са конструкцијом која је обезбеђивала пад ваздушног притиска из ходника у правцу соба да би се спречило мешање ваздуха. Уз то, да би изолација била што ефикаснија, собе за пацијенте са 16 кревета су биле на крају павиљона. Према тадашњим стандардима израчунавана је запремина ваздуха за сваку просторију што је одређивало површину и висину болничких соба. Поред природне вентилације с низом прозора на супротним зидовима собе, проветравање су регулисали и велики плафонски вентилатори, постављени тако да увек избацују ваздух нагоре. Размак између кревета је одговарао простору који је заузимала особа са бочно испруженим рукама што је иста даљина која је препоручивана између саговорника у време COVID-а 19 (6 стопа односно с. 183 cm). Ради лакше и потпуније дезинфекције, преко дрвених подова разливен је био танак слој цемента, а сви зидови су били третирани на посебан начин с непорозним материјалима да се на њима не би задржавали микроби.

Долазак у болницу означавао је потпуни преокрет у филозофији Елиса. Један од циљева и даље је био заштитити Американце од зараза, али је исто тако приоритет био и излечити болесне људе на најбољи могући начин и пружити им прилику да наставе живот у Америци или, у неким неизлечивим случајевима, у старој домовини. Политици ту није било места; ту су у потпуности владали врхунски професионализам и етичност медицинског особља. Лекари, хирурзи, медицинске сестре, помоћно особље – сви су хтели да ураде све што су могли да помогну људима у невољи и показивали другу, веома позитивну страну америчке културе, дубоку хуманост и саосећајност. Лечење није било бесплатно, плаћало се 2 долара и 75 центи дневно почетком 20. века, али ако су пацијенти имали рођаке у Америци или су успели да добију помоћ од неког добротворног друштва могли су то да приуште себи и својој деци. Осим тога, уколико би се показало да је путнику/пацијенту било дозвољено укрцавање у европској луци, јер на немарно обављеном прегледу није уочен одговарајући проблем (на пример, ако је путница била сама жена или трудница без пратње), трошкове лечења или порођаја би сносила бродска компанија (Limata 2019, 74). Поред многих сведочанстава о пожртвованости, дубоком разумевању и компетенцији медицинских сестара, истиче се роман *Анђели Елиса* из пера Карол Ли Лимате (Carole Lee Limata), која је и сама болничарка и потомак сицилијанских досељеника. За своје изврсно истраживање литературе и докумената на

којима се роман базира, Интернационално удружење болничарки доделило јој је престижну награду. Она је вешто и занимљиво саставила причу о томе како су се опште и посебне околности и правила болнице одражавали на индивидуалне судбине досељеника-пацијената (Limata 2014–2019). Тај роман, као и роман Хедер Веб (Heather Webb), *Слегећи брод за Њоврајшак* контекстуализују и хуманизују апстрактне околности имиграције у жива искуства људи од „крви и меса“. Мемоарски записи такође пружају веома драгоцене податке о раду болнице, на пример списи болничарке Маргарет Дејли (Margaret V. Daly) која је на Елису радила тридесетак година, почев од 1902. Ту сазнајемо да брига за пацијенте није престајала чином излечења, посебно женских особа. Бригуле су, на пример, и о томе како ће болесници отпуштени из болнице изаћи из ње. Добротворна друштва су између осталог формирала депоношене одеће из кога су болничарке бирале шта најбоље одговара њиховим пацијентима за успешну презентацију у Америци.⁴⁶

Откако је рестаурација болничког комплекса започела 2000. године, конструкција зграда је статички стабилизована и очишћена од вегетације, азбеста и оловних боја. Међутим, и даље је то „градилиште“ са разбијеним прозорима, зарђалим водоводним цевима, бетонским подовима с пукотинама, необојеним зидовима, с ретким намештајем и без медицинске опреме. Испред Болнице за заразне болести уредно су поређане цигле од димњака који је срушио ураган Сенди, што сведочи о још једној хаварији на острву.⁴⁷

Стање у коме се болница налази не умањује значај порука које она и данас преноси многобројним посетиоцима. Напротив, својом недовршеношћу и са речитим траговима зуба времена, подсећа колико је времена прошло од како је она била најмодернија и најбоља

⁴⁶ Пожртвованости и високо професионалној нези елиских „белих анђела“ и данас се одаје високо признање у најбољим школама за медицинске сестре широм земље. Тако је недавно, на пример, њихов рад комеморисан у чланку објављеном у часопису *University of Virginia School of Nursing* (Keeling 2014, 1–3).

⁴⁷ Званично названа и *Superstorm Sandy*, страшна непогода је погодила Њујорк 12. октобра 2012. године. Том приликом су страдала острва Либерти и Елис. Подрумски нивои на Елису су били потпуно под водом при чему су страдале све инсталације у главној згради: механичке, електричне, телефонске, климатске. Обнова је трајала више од годину дана и утрошено је 21 милион долара за рестаурацију. Срећом, преко милион фотографија и других докумената је сачувано јер су на време спаковани и пренети на сигурна места. Обнова зграде рађена је према модерним стандардима тако да би у случају нове непогоде обнова била знатно краћа, трајала би отприлике 4 месеца и коштала би само пола милиона долара (видети сајт NJ Spotlight News, вест од 28. октобра 2013).

болница за дијагностицирање и лечење великог броја болести. Иако нарушена, она и даље одише достојанством и улива сигурност да уколико је помоћ могућа, баш ту се могла добити. Очуваност просторног распореда, садржај и функционалност њених делова, као и комуникативност између њих веома успешно откривају како је ту некада било.

Посету болничком комплексу, по мом мишљењу, посебно занимљивом, вредном и незаборавном чини јукстапозиција сабласних простора оживљених инсталацијом изложбе „Неурамљено – Острво Елис“ која је отворена 1. октобра 2014. године и која оживљује читав амбијент дајући му сасвим ново значење. То више није апстрактна руина, то је сада сликама оживљен простор који као да је поново насељен некадашњим пацијентима и особљем болнице. Фотографије нису нове: то су аутентични, архивски снимци фотографа Луиса Хајнса (Lewis Hines) који је доказано 1905. и 1926. године, а вероватно и у другим приликама, сликао имигранте на Елису, индивидуално или у групама, у свакодневним активностима, углавном спонтано без режираних поза.⁴⁸ Међу њима било је и снимака интернираних пацијената и болничког особља (сл. 16–20). Фондација Спасимо Острво Елис (Save Ellis Island) позвала је зато једног савременог ангажованог уметника да направи изложбу на Елису у напору да сакупи део средстава за рестаурацију болнице продајом улазница (укупна цена рестаурације се процењује милијардама долара). То је био познати француски социјално ангажовани уметник, Же Ер (JR),⁴⁹ који је тада, иако још

⁴⁸ Хајнс је био активиста који је своје фотографије користио да би промовисао друштвене реформе. Најкомплекснија колекција његових снимака чува се у Међународном музеју фотографије у кући Г. Истмана оснивача Eastman Kodak Co., у Рочестеру на северу државе Њујорк. Мање збирке се чувају у Националном архиву у Вашингтону и у Јавној библиотеци у граду Њујорку (Mogeno 2004, 105).

⁴⁹ Же Ер је рођени Парижанин, али је дете скромних имиграната. Мајка је Тунижанка, а отац „мешаног европског порекла“. Он не открива своје право, пуно име ради сопствене безбедности, јер је рано у својој каријери, као сликар графита у Паризу имао сусрете са жандармима. Пронашла сам да његови иницијали замењују два типична француска имена која не би открила његово порекло и стечена искуства. Ипак, поштујући његову решеност да чува своју анонимност и мистичност, нећу их овде помињати. Загонетност личности доприноси и чињеница да Же Ер увек у јавности носи тамне наочаре за сунце и црни федора шешир. Његове интерпретације живота обичних људи су веома снажне и ефектне управо зато што он сам дели њихову судбину. Он ју је наравно превазишао, али је није заборавио и није се отуђио од заједнице свог порекла, већ користи свој огромни таленат и храброст да буде недвосмислено ангажован на страни правде и помогне другима да буду видљиви (Видети нпр. JR Website. s. a. и др.).

веома млад, имао завидну репутацију и велики број реализованих изложби свуда по свету. Мада је каријеру почео сликањем графита на јавним просторима Париза, свог родног града, фотографија је убрзо постала његов медијум. Важније од медијума су његова концепција, приступ, намера и процес што све заједно чини његов јединствени уметнички говор. Зато радо, поред својих, користи и фотографије које су снимили сами људи које представља, јер су по његовом мишљењу одсуство апропријације као и партиципација субјеката од пресудног значаја за формирање поруке. Фотографије које је снимио или добио не излажу се у галеријама већ на улици, на јавним местима, да би их видео што већи број људи. С обзиром на то да је неопходно да буду веома велике, овај уметник их штампа као огромне постере на хартији које потом лепи на пажљиво одабране јавне површине – на фасаде и кровове зграда у градовима, на спољне ограде фавела, локације природних и еколошких катастрофа, или проблематичних граница као што је сада она између Мексика и САД. Циљ је јасан: скренути пажњу на обичне људе који су најчешће невидљиви и немају свој глас, а који се свакодневно боре за егзистенцију и против разних облика предрасуда и дискриминације којима су стално изложени. Же Ер жели да их учини видљивим, да натера пролазнике других класа, раса и етничитета да се суоче са том реалношћу, да признају да постоје и да створи платформу за политички дискурс.⁵⁰

За изложбу на Елису, Же Ер је из огромне Хајнсове zostавштине одабрао 24 снимка које је потом увећао до природне величине фигура и стратешки их поставио на пажљиво одабране локације у болници. Следи опис једног од кустоса Елиса:

Данас, унутар болнице, фотографије које је Же Ер облепио, удахњују живот у напуштене и запуштене просторије. Затворите отрцана врата и угледаћете младу девојку како пиљи у вас. Скрените иза угла и видећете групу имиграната која као да се пење уз похабано степениште. Једна посебно дирљива инсталација, приказује поро-

⁵⁰ Моћ коју уметност има да сједињује људе и њихове културе, Же Ер је схватио већ са својом првом инсталацијом лица становника имигрантских предграђа у богатим деловима Париза после уличних нереда 2005. године. Тиме је онемогућио да више класе игноришу оно што се догађа на рубовима њиховог града и разлоге за протесте у гетима. Премостити социјалне и друге разлике, повезати прошлост и садашњост су неке од ЈР-ових стратегија у креирању порука. За детаљнији приказ Же Еровога опуса видети нпр. Mun-Delsalle 2015.

дицу као да стоји испред прозора окренута леђима посматрачу и гледа у Кип слободе (сл. 20).⁵¹

„Контраст слика објекта како је изгледао у време активне употребе са његовим садашњим стањем распадања подсећа на путовање кроз време... архитектура мора да се поштује... ја препуштам зидовима да одлуче колики део слике ће бити видљив“, истиче Же Ер у интервјуу за *Тајмс*.⁵² Тако видимо групу забраћених девојчица које се лече од фавуса, на прозору болнице са поломљеним стаклима, слике болничарки облепљене на низу металних ормарића за одлагање личних ствари, лекаре на зиду сале за обдукције, породицу која гледа Кип слободе, поворку имиграната која негде одлази, групу делегата која обилази болницу и пење се степеништем на други спрат, празну болничку собу са сликом старије, забраћене жене на зиду, инсталацију пацијената психијатријског одељења на тераси осигураној жичаним кавезом, интерниране дошљаке који стрпљиво чекају да буду примљени у некој канцеларији... Не знам да ли у болници има духова,⁵³ али сам сигурна да је овим фотографијама снажно дочарано присуство људи из прошлости који нам говоре да су заиста ту били и да су неки прошли кроз Голготу на путу за Обећану земљу.

На овој изложби Же Ер је применио још једну тактику коју веома ретко користи: фотомонтажу. Да би миграције приказао као вечита збивања са много међусобних сличности, на две групне фотографије снимљене на Елису раних 1900. година заменио је аутентична лица досељеника из Европе лицима савремених сиријских избеглица које је као део овог пројекта сликао у прихватном кампу у Јордану 2014. године. Наводно то нико није приметио. Же Ер је тиме желео не само да извуче тадашње непожељне имигранте из анонимности, већ и да их повеже у целокупни ланац „људи у покрету“, једне од константи људске егзистенције. Ту идеју применио је у потпуности на следећој изложби под насловом „Тако близу“, одржаној 2018. године на Кеју 94 у њујоршкој луци. Као део угледне годишње *Armory Show* модерне и иновативне уметности, Же Ер је овога пута све оригиналне слике тела елиских имиграната комбиновао са лицима сиријских избеглица. Аранжирањем слика као група имиграната која стрпљиво чека

⁵¹ McCandless Farmer 2018.

⁵² Cascone 2014b.

⁵³ Наводна појава духова постала је значајан део савременог фолклора везаног за Острво Елис.

да буде примљена у Обећану земљу, облепљеном на спољним зидовима пристанишне зграде, овај политички ангажовани авангардни уметник као да захтева да њујоршки љубитељи уметности уваже присуство тих иначе невидљивих људи.⁵⁴

Ове две изложбе, као и све друге Же Ерове инсталације су привременог карактера. Предвиђено је да их, с обзиром на природу органских материјала који су коришћени, време полако уклања. „И изложба на Острву Елис ће трајати док сама не одлучи да нестане“, према речима Џениса Калеје (Janis Calella) председника фондације *Save Ellis Island*.⁵⁵

ЕПИЛОГ

Како су се имиграциони закони и процедуре мењали тако се мењало и Острво Елис. Што је мање имиграната пролазило кроз његове службе, то је и употреба комплекса зграда опадала при чему се мењала и њихова намена. Не само што је прилив досељеника драматично смањен, већ су се променили и закони, па је тако нови закон с почетка 1920-их, *The Immigration Act* из 1924. године, не само ограничио дозвољени број имиграната према националном пореклу, већ је и пренео обавезу административног процесуирања и здравствених прегледа на америчке конзулате у земљама порекла. У Европи, имигранти више нису могли да крену пут Америке без уредно издате визе чему су претходиле све неопходне провере.⁵⁶ Током 1930-их година на Елису је једно време био и посебан огранак Федералног бироа за истраге (ФБИ) задужен за проналажење, интернирање и депортовање Немаца, Италијана и Јапанаца за које се сумњало да су нацисти, фашисти или шпијуни, па је требало спречити њихову потенцијалну непријатељску делатност (1941–1947). Уколико је било потребно, ти људи су лечени у Општој болници која је радила са смањеним капацитетом, а у којој су још двадесетих година неговани и амерички војници повређени у Првом светском рату, као и они којима је било потребно психијатријско лечење. Кроз Елис су 1940-их прошла и британска деца школског узраста која су била слата у сигурност у Америку и Канаду. Избеглице за време и одмах након рата су биле релативно ретки путници на Елису, а када је почео хладни рат, ту су интернирани и нови осумњичени непријатељи. Најдуже је,

⁵⁴ Cascone 2018.

⁵⁵ Cascone 2014a.

⁵⁶ Bateman-House & Fairchild 2008.

у периоду од 1939. до 1946. и поново од 1951. до затварања 1954. године, на њему боравила Обалска стража (Coast Guard), род америчке војске која је ту тренирала и стационирала око 60.000 својих војника (Moreno 2003, 96–97).

Након затварања Елиса 1954. године следио је дуги период осмишљавања, дебатована и сакупљања фондова за рестаурацију комплекса на оба острва са статусом Националног споменика под покровитељством Службе националних паркова. Острво са Кипом слободе је тај статус добило 1958, а Елис 1965. године. Кип слободе је рестауриран за прославу његове стогодишњице, а Главна зграда са Музејом имиграције на Елису 1990. године.⁵⁷

Рад на рестаурацији зграда болнице отпочео је тек 2000. године (ажурирана поправкама након урагана Сенди 2012. године), али је потребно још много рада и улагања. Улаз у зграду је данас дозвољен само са шлемом на глави и са скупом улазницом чији целокупан приход иде у фонд за завршавање пројекта рестаурације. За сада се планира да један део зграде у коме би били смештени музеј јавног здравља и институт имиграције буде у потпуности реновиран, а други конзервиран у садашњем стању као сведочанство времена када је једна модерна и угледна медицинска установа била препуштена природи, сланој води, ветровима и растињу без икакве људске пажње.⁵⁸

Силаском низ десни крак степеница након успешно завршених административних и медицинских контрола, завршавао се лиминални период обреда прелаза и почињала је фаза интеграције у ново друштво и културу. Дошљаци који су остајали у Њујорку, отприлике једна трећина од свих процесуираних путника, поново су се укрцавали на бродић за *Battery Park* на јужном врху Менхетна (Moreno 2005, 30). Приспели имигранти су се у великом броју насељавали на источној страни јужног дела Менхетна (Lower East Side), који се граничи са и данас постојећим *Chinatown*-ом и *Little Italy*, дакле у ет-

⁵⁷ Видети сајт The Statue of Liberty/ Ellis Island Foundation. 2024. Један део Музеја заузима Имиграциони историјски центар америчких породица (The American Family Immigration History Center) у коме могу да се пронађу подаци о прецима који су ушли у Америку преко Елиса. Интересовање за порекло постало је код Американаца изражено нарочито током 1990-их година када су онлајн компаније као што су 23&Me, Ancestry.com и друге почеле да одговарају на те потребе.

⁵⁸ Видети сајт Save Ellis Island 2023.

ничким енклавама. Ту су биле лоциране чувене *Tenement* зграде са малим становима за издавање, величине око 30 квадратних метара, који су имали кухињу, спаваћу и дневну собу постављене у низу са само једним извором дневне светлости, прозором у дневној соби, у коју се смештала цела, често проширена породица, а могла је додатно да служи и као радионица, на пример за кројачки салон. Санитарне просторије су биле мале и заједничке за већи број станова. Једна од тих зграда данас је претворена у музеј имигрантских станова.⁵⁹ Што се самог смештаја у граду тиче, можда је стандард чак био и гори од оног у земљи порекла. Ма како скромна сеоска кућа или колиба била у родном селу, породица је уживала у пространству природе и чистом ваздуху, којих у граду није било.

Док су велике националне групе, као што су Италијани и Кинези,⁶⁰ могле да заузму читаве четврти и реплицирају садржај градова земаља из којих су долазиле, испунивши их продавницама, ресторанима, центрима окупљања и другим институцијама, мање етничке заједнице су биле од почетка упућене једна на другу, што је поспешивало интеграцију у „имигрантску културу“, у амерички мозаик, мада су задржавале и своје идеосинкретичке карактеристике. У том процесу су „имигранти постајали Американци, а Америка постајала [нова] нација“.⁶¹

Већина новопридошлих имиграната, њих око 65% према процени Б. Морена, одмах је одлазила у просторију за куповину возних карата да би што пре наставила путовање до својих крајњих одредишта широм Америке (Moreno 2005, 29). Према сећањима путника, возови су били претрпани (до 1900. године, међу досељеницима су доминирали мушкарци – Moreno 2005, 27) и у њима није било лагодно путовати. Изузетак је можда био имигрантски ноћни воз, који је полазио из Џерзи Ситија, Њу Џерзи. Фотографија репринтована у Б.

⁵⁹ Музеј је представљен на сајту National Trust for Historic Preservation 2024.

⁶⁰ Концентрација већег броја досељеника из појединих делова света у моноетничке заједнице у којима су имали осећање припадања, заштите и помоћи у адаптацији и реализацији циљева, одувек је практикована у САД, почев од Енглеза Пуританаца, преко Ираца, затим Холанђана и Немаца који су се додуше придржавали културе коју су раније етаблирали Енглези и Јенкији Нове Енглеске. Тренд се наставио и током 20. века. На пример у Детроиту и околини постоје украјинске, пољске, грчке, хришћанске халдејске, мултинационалне муслиманске и многе друге заједнице, што је типично за све веће индустријске градове (Glazier & Helweg 2001, 19).

⁶¹ Као што је, на пример, речено на сајту National Trust for Historic Preservation 2024.

Морено (2003, 27) показује вагон са тапацираним дуплим седиштима на којима је спавао по један имигрант. Сва места су била попуњена. Врло је вероватно да су већина путника били „ланчани мигранти“, који су одлазили у места где не само да су знали да има посла него и да у њима већ живе познати им људи – рођаци, земљаци, пријатељи (Darsey 1909, 5). Њихова акултурација на коначним одредиштима подразумевала је интеграцију у нову средину, у мултикултурни амбијент и у радничку класу. То је заиста било време *melting pot*-а у коме се стварала нова Америка, мимо жеље неких од њених ранијих досељеника, и упркос њиховим настојањима да то спрече.

Догађаји након Првог светског рата, полет индустријског развоја, богаћење и луксузни живот су прекинути крахом берзе 1929. године и Великом депресијом која је била праћена новим облицима ксенофобије. Али, после Другог светског рата и страха које је он донео, с поновним растом економског развоја и оптимистичким гледањем на будућност, у Америци је настао нови период либерализације и почетак борбе за грађанска права. Коначно, 1965. године, укинута су рестрикције имиграције из до тада цензурисаних земаља, чиме је отпочео нови велики талас усељавања, из свих угрожених делова света, посебно из Азије (високообразовани преко потребни кадрови; избеглице из ратом захваћених зона) и Средње и Јужне Америке. То је довело до усвајања идеологије мултикултурализма, што је било значајно за очување „снага и трајности америчке демократије која проистиче из гарантовања једнаких права, религијских веровања и културне изражајности свим грађанима“ (Nee & Alba 2018). Основна идеја је да је за друштво добро када етничке групе задрже [неке] своје етничке посебности и на тај начин доприносе обogaћивању и дивергенцији америчког друштва (Nee & Alba 2018).⁶²

Да ли је то значило да је дотадашњи монокултурни образац интеграције (англоконформизам), престао да буде идеал и да је преовладала нова идеологија мултикултурализма, или је била на снази нова, ревидирана политика монокултурализма, сада поларизована

⁶² Без адопције културе Других, без обзира на расу, веру или националност, данас не би било америчке кулинарске разноликости (италијанске, француске, ирске, кинеске, јапанске, индијске, бразилске, иберијске, етиопијске, српске, грчке, арапске и многе друге), било да се ради о ресторанима или о могућности набављања свих потребних намирница и зачина за припрему јела у домаћинствима из специјализованих радњи и супермаркета. Исто тако, музичка разноврсност не само да је обогатила мелодије и ритмику већ и инспирисала нове аутентичне жанрове, као што је на пример реп, део хип-хоп културе.

на бази расне припадности? У САД раса, а не више само национално порекло, чини примарну основу за структурирање и сегрегацију друштва. Зато је етницитет некадашњих имиграната из Европе добио другостепени значај. Током протеклих стотинак година „амалгами-сање“ се, посебно путем „мешовитих бракова“ унутар исте расе, тихо али темељно одвијало. Друга и трећа генерација потомака усељеника који су прошли кроз Елис, а који данас чине око 40% укупног америчког становништва,⁶³ сада етаблираних, успешних грађана, потпуно интегрисаних у амерички „генетски код“ иницирала је ревизију виђења Острва. За ту армију људи у потрази за слободама и правом на равноправан суживот, а која је мењајући себе мењала и Америку, Елис је постао симбол поноса, успеха и припадности. Ако су они помогли успеху Америке, време је било да и Америка призна тај успех и ода захвалност Другој имиграцији. Елис је тако постао симбол „добре имиграције“, друга Плимутска стена, и заслужио да буде отривен, признат, заштићен и приказан.

С друге стране, досељеници из Азије, Средње и Јужне Америке се према данашњој колоквијалној номенклатури перципирају као такозвани „браон људи“, ранжирани између белаца и Африканаца, с јаком конотацијом Другости. У том контексту, може ли се укомпоновање Елиса у слику новог националног идентитета разумети и као нови облик рестриктивног *melting pot-a*, или сегментирани асимилације у одбрани од нове опасности по амерички расни и културни код? Потомци Плимута и Елиса постали су уједињени фронт у борби против „браон Другости“, и придружили се већ давно постојећој борби против „црне Другости“. „Идентитети и културна пракса донети из Друге Европе постали су симболично везани за беле етницитете како је укрштање њиховог друштвеног живота све више замагљивало етничке границе“ (Nee & Alba 2018).

Либерализација друштва друге половине 20. века је све време праћена активностима конзервативне опозиције која је заступала опречне ставове у већини питања, од типа економије, унутрашње и међународне политике, људских и женских права до ставова према имиграцији. Она је заступала и још увек се грчевито бори за повра-

⁶³ Процент је наведен према најновијим подацима објављеним у *Fact Sheet* који издаје *National Park of New York Harbor*, као део *National Park Services* (видети сајт *National Parks Service* 2021). Морено у *Енциклопедији Острва Елис* (2004, 1), међутим, процењује да је тај постотак око 25%. С обзиром на то да је између те две процене прошло скоро 20 година, разлика се може објаснити природним прираштајем.

так ригидног монокултурализма. Она заузима све већи јавни простор првенствено захваљујући агресивној употреби друштвених медија, посебно од почетка најновије фазе глобализације (од 2012. године од данас) и обнавља страхове од навале избеглица, болести, криминала, сиромаштва и конкуренције домаћим радницима, и изнад свега, страха да ће у време економске кризе све скромније државом гарантоване финансијске и друге привилегије морати да се деле са придошлицама. То је уобичајена стратегија политичара деснице којом плаше своје присталице и придобијају их да гласају за њих, као своје једине наводне заштитнике (Hernandez 2024).⁶⁴ Добро су познате скорашње реакције на притисак избеглица, било да прелазе мексичку границу, плове преко Медитеранског мора или ка Аустралији и Новом Зеланду, или пешаче трасом „балканске руте“. Ти трендови не престају и постају све опаснији, јер се немилосрдно политизују у напорима да се освоји власт. У многим земљама у којима имигранти, избеглице и прогнани желе да пронађу нову домовину, идеологија мондијализма (или универзализма) која негира значај донете културе, наслеђа, разноликости и доприноса досељеника богаћењу националне баштине постаје све популарнија. То се јавља као нова форма расизма која негира потребу постојања диверзификације било које врсте и уместо тога нуди нову-стару монокултурну метафору хетерогеног друштва које асимилацијом постаје хомогено. Неки аутори и политичари виде то као први корак у конструисању тоталитарног, монокултурног глобалног села.⁶⁵

Циљ овог текста је да скрене пажњу на феномен миграције у његовој посебној, лиминалној фази када имигранти нису „ни овде ни тамо“, ни у својој старој домовини која, чак и ако би се вратили у њу, никада не би била иста као када су је напустили, ни у новој која је потпуна непознаница и за коју се у том тренутку не зна да ли ће бити земља снова или земља суза. То је фаза у којој се испитује све што су

⁶⁴ Зик Хернандез се у својој књизи залаже за представљање економске, социјалне и културне истине о имигрантима који увек дају позитиван допринос земљи у коју се досељавају, да би се напokon, после више од једног века, променио наратив о имигрантима као зликовцима који прете опстанку земље у коју се усељавају или супротно, као о жртвама којима треба помоћи по сваку цену. Та опозиција је погодна за пропагандне сврхе, али нити објашњава нити може да реши проблем имиграције.

⁶⁵ Видети сајт ECPS (European Center for Populism Studies) s.a.

са собом донели (језик, одећа, понашање, лична историја, здравље) и процењује да ли ће се уклопити у визију изградње нове, индустријске земље доласка (у овом случају Америке). Материјали који су сачувани у музејима острва Елис и Кипа слободе представљају огромно богатство које открива све нијансе боравка имиграната на прагу Новог света и све изазове и препреке које је требало савладати. За то је била потребна изузетна храброст, решеност, упорност и адаптабилност. Велика већина је очигледно имала неке од у америчком друштву веома цењених особина, пре свега предузимљивост, способност прилагођавања, спремност на енкултурацију и пристајање на промене. Елис није место подесно за проучавање прилагођавања новој средини и процеса укључивања имиграната у америчку културу и друштво. Није то било ни место где би европски етнологичари волели да истражују креирање и одржавање симбола донетог етничког идентитета (језик, етничко-религијски ендогамни бракови, религијски и секуларни обичаји и друго). Критични процеси доношења одлуке о исељавању, муко-трпна путовања, ишчекивање одлуке о подобности, боравак у притвору или у болници – јесу искуства која се ретко помињу, а без њих се целокупни проблем имиграције у Америку, или било коју другу земљу у свету, не може разумети. А баш за таква проучавања Елис је управо право место, и с обзиром на богатство сачуване документације, можда ће управо та врста истраживања из новог угла у будућности постати привлачна.

Литература

- Bateman-House, Alison & Amy Fairchild. 2008. "Medical Examination of Immigrants at Ellis Island". *Virtual Mentor* 10 (4): 235–241. Doi: 10.1001/virtualmentor.2008.10.4mhst1-0804
- Burke, Peter. 1987. *The Historical Anthropology of Early Modern Italy. Essays on Perception and Communication*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cannato, Vincent J. 2010. *American Passage: The History of Ellis Island*. New York: Harper Perennial.
- Conway, Lorie. 2007. *Forgotten Ellis Island: The Extraordinary Story of America's Immigrant Hospital*. New York: Smithsonian Books.
- Dorsey, George A. 1909. "Studies Sources of Immigration". *Chicago Tribune*, Nov. 14, 5.
- Glazier, Jack & Arthus Helweg. 2001. *Ethnicity in Michigan: Issues and People*. East Lansing: Michigan State University.

- Gordon, Milton M. 1964. *Assimilation in American Life: the Role of Race, Religion and national Origin*. New York: Oxford University Press.
- Hernandez, Zeke. 2024. *The Truth About Immigration: Why Successful Societies Welcome Newcomers*. New York, St. Martin's Press.
- Keeling, Arlene W. 2014. "Reflections on Immigration: The Nurses of Ellis Island." *Windows in Time. The Newsletter of the University of Virginia School of Nursing Eleanor Crowder Bjoring Center for Nursing Historical Inquiry* 22 (2): 1–3.
- Kraut, Alan M. 1994. *Silent Travelers: Germs, Genes, and the "Immigrant Menace"*. New York: Basic Books.
- Liebersohn, Stanley & Mary C. Walters. 1988. *From Many Strands: Ethnic and racial groups in Contemporary America*. New York: Russell Sage Foundation.
- Limata, Carole L. 2019 (revised). *Ellis Angels: The Nurses of Ellis Island Hospital*. North Carolina South Carolina: CreateSpace Independent Publishing Platform.
- Moreno, Barry. 2003. *Ellis Island*. Images of America Series. Charleston, South Carolina: Arcadia Publishing.
- Moreno, Barry. 2004. *Encyclopedia of Ellis Island*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Moreno, Barry. 2005. *Children of Ellis Island*. Images of America Series. Charleston, South Carolina: Arcadia Publishing.
- Savage, Julie Ann. 2022. *Journey to America: The Immigrants of Ellis Island*. New York: Green Apple Lessons Publishing.
- Siniscal, Arthur A. 1955. "The Trachoma Story." *Public health Reports (1896–1970)*, 70 (5): 497–507.
- Szejnert, Małgorzata. 2020. *Ellis Island: A People's History*. London: Scribe. (Translated from Polish-Wyspa klucz. Znak. 2009 – by Sean Gasper Bye.)
- Talielion, Melanie S. 2017. *The Charity of War: Famine, Humanitarian Aid, and World War I in the Middle East*. Stanford University Press.
- Webb, Heather. 2022. *The Next Ship Home: A Novel of Ellis Island*. Naperville, Illinois: Sourcebooks Landmark.

Документарни филмови

- Conway, Lorie. 2009. *Forgotten Ellis Island: The Extraordinary Story of America's Immigrant hospital*. PBS Home Video (DVD)
- Guggenheim, Charles. 1989. *Island of Hope, Island of Tears*. Guggenheim

Production and National Park Services. <https://www.youtube.com/watch?v=qXfXFbdd7>; https://www.google.com/search?q=Charles+GuggenheimIsland+of+Hope%2C+Island+of+Tears&oq=Charles+GuggenheimIsland+of+Hope%2C+Island+of+Tears&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOTIKCAEQABiiBBIJBTIKCAIQABiiBBIJBdIBC TM3MDIzajBqN6g>

Face of America: The Ellis Island Immigration Museum. 2002. Series: the Great Museums <https://www.youtube.com/watch?v=s-6r5D7Samg>

Immigrants at Ellis Island. History <https://www.youtube.com/watch?v=bDNKHWzQiz8>

Lower East Side Tenement Museum. <https://www.youtube.com/watch?v=p4pyX4RwOp4> USCIS and The Legacy of Ellis Island 2019 (Interviews 2017). <https://www.facebook.com/watch/?v=417049428876796>

Moreno, B., Nancy Green & Vincent Cannato. 2014. Ellis Island: A History of the American Dream, History Chanel Magellan TV. https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=LxZG_rv1yPw

Tenement Museum. CBS Morning News, 26. Jun 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=5jQlf6P2m3U>

Интернет извори

Cambell, William T. s.a. "Early Evidence-Based Practice (EBP). Florence Nightingale and the Pavillion-Style Hospital." Приступљено 11. новембра 2023. <https://sigma.nursingrepository.org/bitstream/handle/10755/623083/Poster.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Campbell, William T. 2018. "The Innovative Design of Civil War Pavilion Hospital." National Museum of Medicine. <https://www.civilwarmed.org/pavilion-hospitals/>

Cascone, Sarah. 2014a. "JR Brings Haunting Photo Exhibition to Abandoned Ellis Island Hospital." ARTNET. <https://news.artnet.com/art-world/jr-brings-haunting-photo-exhibition-to-abandoned-ellis-island-hospital-118722>

Cascone, Sarah. 2014b. "JR Tours Abandoned Ellis Island Hospital." ARTNET. <https://news.artnet.com/art-world/jr-tours-abandoned-ellis-island-hospital-162815>

Cascone, Sarah. 2018. JR, Armory Show. ARTNET. The Artist JR Will Plaster the Facade of This Year's Armory Show With the Faces of Immigrants (artnet.com)

Daly, Margaret V. s.a. *Nursing at Ellis Island: A Memoir* (rukopis). Приступље-

- но 22. фебруара 2024. <https://online.fliphtml5.com/ylpvj/kzvkd/designboom>.
2019. “`Unframed`. designboom explores ellis island`s abandoned hospital through JR`s `unframed` artwork.” <https://www.designboom.com/art/ellis-island-hospital-jr-unframed-artwork-10-18-2019/>
- ECPS (European Center for Populism Studies) s.a. Приступљено 25. фебруара 2024. www.populismstudies.org Europeana.
- Exhibitions. 2012. Leaving Europe: A New Life in America. Leaving Europe: A New Life in America | Europeana
- Foran Act of 1885 (aka Alien Contract Labor Law) - Immigration History.
- Goldman, Emma. s.a. “Immigration and Deportation on Ellis Island.” PBS. Приступљено 10. новембра 2023. Immigration and Deportation at Ellis Island | American Experience | Official Site | PBS
- Google search (Images). s. a. JR photomontage on Ellis Island. Приступљено 25. новембра 2023. https://www.google.com/search?q=jr+photo+montage+on+Ellis+Island&sca_esv=586929607&rlz=1C1CHBF_enUS995US995&tbm=isch&source=lnms&sa=X&ved=2ahUKEwj7mIGAgO6CAxV_ImmigrationHistory.2019.
- Jewish Virtual Library. s. a. “Modern Jewish History. Pogroms.” Приступљено 13. новембра 2023. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/pogroms-2>
- JR. 2018. “News”. JR AT THE ARMORY SHOW 2018 (jr-art.net)
- “JR (Artist).” 2024. *Wikipedia*. Updated May 15, 2024. [https://en.wikipedia.org/wiki/JR_\(artist\)](https://en.wikipedia.org/wiki/JR_(artist)).
- JR Website. s. a. Приступљено 10. новембра 2023. JR Website (jr-art.net)
- Kelkar, Kamala. 2017. “How a shifting definition of ‘white’ helped shape U.S. immigration policy-” PBS. <https://www.pbs.org/newshour/nation/white-u-s-immigration-policy> .
- Kumar, Maansi & Amyaz Moledina. 2017. “Mobility Studies: An Inclusive Interdisciplinary Approach to Understanding Migration.” In: *Challenging Borders: A Research and Learning Community on Mobility and Movement*. June 13, 2017. <https://challengingborders.wooster.edu/blog/2017/06/13/mobility-studies/>
- Lazarus, Emma. 1886. “The New Colossus.” <https://web-archive-2017.ait.org.tw/infousa/zhtw/DOCS/63.html>;
- Lee, Andrew G. 2023. “Trachoma.” *Medscape*. <https://emedicine.medscape.com/article/1202088-overview?form=fpf>
- Lesley Kennedy. 2023. “At Peak, Most Immigrants Arriving at Ellis Island Were Processed in a Few Hours.” *History*. <https://www.history.com/news/immigrants-ellis-island-short-processing-time>
- Mail Online News. 2014. “Ellis Island hospital.” Published September 26, 2014. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-2771227/Haunting-pictures-Ellis->

Island-hospital-treated-1-2million-immigrants-set-open-visitors-tours-art-installation.html

- McCandless Farmer, Brit. 2018. "Artist's hidden message on Ellis Island." CBS News. February 25, 2018. <https://www.cbsnews.com/news/artist-jr-hidden-message-on-ellis-island/>
- Mun-Desalle, Y-Jean. 2015. "French Artist JR's Works Are Turning the World Inside Out." *Forbes Magazine*, September 13. <https://www.forbes.com/sites/yjeanmundelsalle/2015/09/13/french-artist-jrs-works-are-turning-the-world-inside-out/?sh=2a177a9d17f5>
- National Park Service. Museum Management Programme. s. a. Statue of Liberty Museum. Приступљено 10. новембра 2023. https://www.nps.gov/museum/exhibits/statue_liberty/index.html
- National Park Service. 2016. "Ellis Island Bibliography". <https://www.nps.gov/ellis/bibliography.htm>
- National Park Service. 2021. "Fact Sheet: Ellis Island – Statue of Liberty NM". <https://www.nps.gov/npsnh/learn/news/fact-sheet-ellis.htm>
- National Park Service. 2024. Statue of Liberty. Statue Of Liberty National Monument (U.S. National Park Service) (nps.gov).
- National Trust for Historic Preservation. 2024. Lower East Side Tenement Museum. https://savingplaces.org/places/tenement?gad_source=1&gclid=EAIaIQobChMIpNHysqLRhAMV72IHAR1vWQqmEAAYASAAEgJRMpD_BwE
- Nee, Victor & Richard Alba. 2018. "Melting Pot". Encyclopedia.com. www. Encyclopedia.com <https://www.encyclopedia.com/history/united-states-and-canada/us-history/melting-pot>
- "The New Colossus". 2024. *Wikipedia*. Updated April 16, 2024. https://en.wikipedia.org/wiki/The_New_Colossus.
- NJ Spotlight News. 2013. Ellis Island Reopens Nearly a Year After Sandy. Posted October 28, 2013. https://www.youtube.com/watch?v=nS2df-_6ba0
- Office of the Historian. s. a. "Chinese Immigration and the Chinese Exclusion Acts." Приступљено 10. новембра 2023. <https://history.state.gov/milestones/1866-1898/chinese-immigration>
- Save Ellis Island. 2023. "Ellis Island History." <https://saveellisland.org/about-us/blog/item/50-ellis-island%E2%80%99s-history.html>
- The Statue of Liberty/ Ellis Island Foundation. 2024. <https://www.statueofliberty.org/ellis-island/>
- USCIS History Office and Library. 2012. Overview of INS History <https://www.uscis.gov/sites/default/files/document/fact-sheets/INSHistory.pdf>

Примљено / Received: 13. 12. 2023.

Прихваћено / Accepted: 12. 09. 2024.